

Butlletí
del
**Centre Excursionista
de Catalunya**

Any XXVI
Número 260
Setembre 1916

Redacció i Administració : Paradis, 10, principal

BARCELONA

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya

SUMARI DEL NÚMERO 260

	<u>Pàgs.</u>
La Renclusa : Projecte d'inauguració del xalet-refugi.	225
Desgracia al Pic d'Aneto, per JAUME OLIVERAS, pvte.	226
Un guia, en José de la Renclusa, per JULI BARLOQUE.	241
La Vall de Gistain (acabament), per JULI SOLER I SANTALÓ.	244
Publicacions rebudes.	253
Noves.	254
Estació meteorològica de La Renclusa.	255
Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)	256

Làmines:

Caverna de la gelera d'Aneto.—Firmant l'acta al cim d'Aneto.—Passant el cadàver d'en Josep Sayó pel Pas de Mahomet.—Baixant els cadàvers per la gelera.—Arribada dels cadàvers a La Renclusa.—El jutge de Benasc fent-se càrrec dels cadàvers.—Col·locant el primer lli re del CENTRE en el cim d'Aneto.—En Josep Sayó passant la carena de les Muntanyes Maleïdes.—Parella de gistavinos.—Gistain : Professó.—Gistain : Sant Fabià.

Làmina artística de la Secció de Fotografia :

Montserrat : Efecte de boira des de Sant Geroni.

Folletí : Taula general bibliogràfica de l'excursionisme català.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

QUOTA ANYAL : 24 PESSETES

SUSCRIPCIO AL BUTLLETÍ

PAGO A LA BESTRETA

Per als no socis. 9 ptes.

MATERIAL FOTOGRAFIC

RIBA, S. en C.

Plassa Catalunya, 20 : BARCELONA

Telefon 2064

Direcció telegràfica
Radium - Barcelona

La casa més important d'Espanya
per a la venda de tota classe d'Apa-
rells i Accessoris per a la Fotografia

APARELLS RICHARD, GAUMONT,
ICA, NETTEL, ERNE-
MANN, LEONAR, ETC.

Objectius de les millors marques

**Plaques, Papers, Postals
i Productes químics**

Malgrat les actuals circumstancies, aquesta casa
compta amb material complet a preus limitats

Laboratori a disposició dels senyors Aficionats

EDUARD SCHILLING

S. en C.

Carrer Ferràn, 23
BARCELONA

Fabricants de les
nomenades escopetes
marca JABALI

Dipòsit de les armes
de sa propia fabricació
i de les millors
marques estrangeres

Assortiment im-
mens d'articles per
a Sport i Turisme

Demani's catàleg il·lustrat

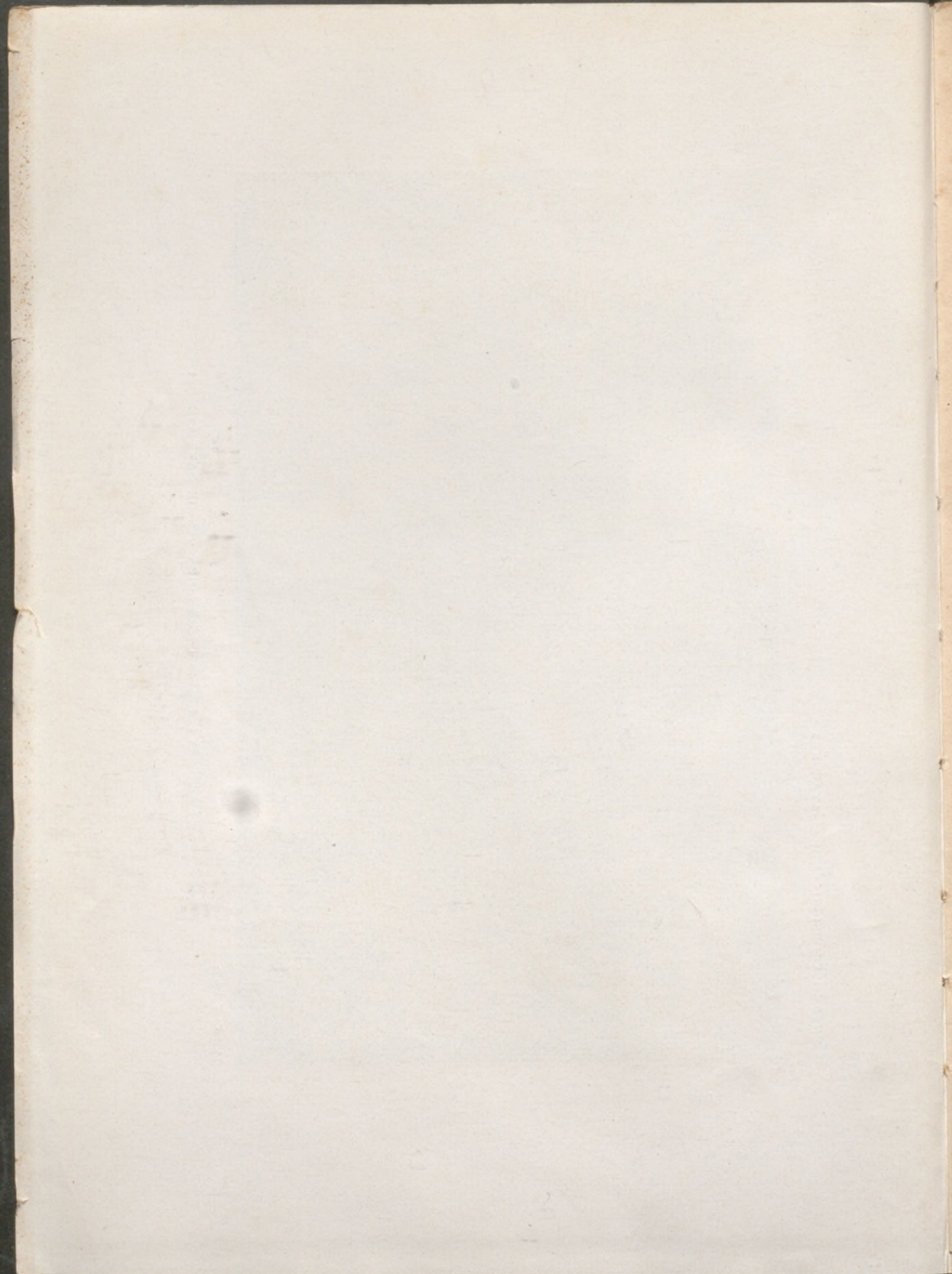
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA

Clivé d'A. Zerkowitz.

MONTSERRAT : EFECTE DE BOIRA DES DE SANT GERONI

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

La Renclusa

PROJECTE D'INAUGURACIÓ DEL XALET-REFUGI

En el CENTRE EXCURSIONISTA regnava força activitat del bon punt que va fixar-se el dia 5 d'agost per data de la inauguració oficial del xalet-refugi de La Renclusa, que devem a la iniciativa del nostre enyorat company, l'eminent pireneïsta Juli Soler i Santaló. S'estenien les invitacions a les diverses societats amb les quals la nostra està en relació, a les corporacions, a les autoritats aragoneses i catalanes; es confeccionaven les cartes i dibuixos que havien d'acompanyar les fulles i quaderns-guies de propaganda, impresos d'utilitat a tots els qui determinaven anar-hi; es redactava el programa de les festes de la inauguració que havia de comprendre els dies 5, 6 i 7: presentació d'autoritats i de delegats, nomenament oficial de guies del CENTRE EXCURSIONISTA, descobriment d'una làpida a la bona memòria d'en Juli Soler, vi d'honor, repoblació de peixos als estanys, ascensió al pic d'Aneto, el gegant del Pireneu (3,404 m. s. m.), on havíem de fixar-hi un bronzo dedicat al gran poeta Verdaguer com a cantor de les Maleïdes; obrir les obres del refugi de Coll de Corones...

En l'endemig, cada dia s'acoblaven nous companys que venien a sumar-se als expedicionaris; els qui coneixien la regió desitjaven tornar-hi en ocasió tan assenyalada; els qui encara no coneixien la imponent serralada, se sentien esperonats de contemplar-la d'aprop i de passar el Pont de Mahomet. Es demanaven referències, s'escriuïen i es rebien cartes, oficis i telegrams.

Voldríem posar per llarg totes les adhesions rebudes, interessants i afectuoses la majoria d'elles, i a desgrat hem d'acontentar-nos publicant-ne la llista en l'ordre mateix en què ens han pervingut. Són aquestes, barrejades, les autoritats, les societats i els particulars que han respost a la nostra participació:

Orfeo Tortosi; Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales; Academia de Ciencias de Zaragoza; Bisbe de Ascalón, Administrador Apostòlic de Barbastro; M. O. Mengel, president del Club Touriste du Canigou; Societé du Haut Vallespir; La Section Basque du Club A. F., Bayonne; J. Médan, concessionari de l'Établissement Thermal de Les-les-Bains; Albert Boyer, membre de la Section du S. O. du Club A. F., i conseller municipal de Bordeus; L. Le Bondidier, secretari de la Federation Internationale des Sociétés Pyrénéistes, a Pouzac; S. Rayssé, president de la Section de Tarbes du Club A. F. i dels excursionistes tarbesos; Agrupación Alpinista Peñalara (Madrid); Institució Catalana d'Historia Natural; Orfeón de Graus; Juventud Excursionista de Salamanca; Govern Militar de la plaça de Jaca; Capitanía General de la quinta regió; Govern Civil de la provincia d'Osca; Alcaldía Constitucional de Benasque; Mariàn Campo, capellà ecònom de Benasque; J. Latast, vice-president de la Section de Tarbes du C. A. F.

El dia 28 de juliol, es va rebre al CENTRE un telegrama de mossèn Jaume Oliveras notificant-nos la tràgica mort, al pic d'Aneto, del conegut guia i arrendatari del xalet-refugi en Josep Sayó i del nostre consoci n'Adolf Blass. Pot considerar-se l'esglai que va produir tal nova al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Tot seguit es va acordar la suspensió de les festes de la inauguració, i que surtís cap a La Renclusa, portant la delegació de la Directiva, en Pere Pach.

També s'hagué de desfer tot el treball fet i tornar-se a comunicar amb totes les entitats i persones, a les quals s'havia invitat, per a innovar-los la suspensió de les festes i la malhaurada causa que la motivava. Aviat varen anar-se rebent cartes de Mn. Jaume Oliveras i d'en Pach, detallant la tragedia, amb les quals podiem calmar en el possible l'angoixa dels nostres consocis que acudien sovint cercant detalls.

Ara res podem fer de millor que deixar parlar a Mn. Jaume Oliveras, company d'excursió dels que hi moriren, qui n'ha fet una puntual, punyent i admirable relació, per la que es veu tota la magnitud de la tempesta i de la desgracia. En bon record d'en Josep Sayó s'inserta el treball del Sr. Juli Barloque.

DESGRACIA AL PIC D'ANETO

TOT era una febre d'activitat a La Renclusa, aquells pocs dies que mancaven per la festa de la inauguració. Els paletes s'afanyaven a pavimentar els baixos de l'edifici, els fusters avençaven els sostres i embans dels pisos superiors; els peons aplanaven el terreny d'enfront per fer-ne una espaiosa plaça; amunt i avall de Benasc era una corrúa feta de cavalleries amb els materials i mobiliari convenients; de Barcelona venien notícies afalagadores sobre la gentada que pujaria; àdhuc amb

la guerra, venia de França un gentil missatger, la intrèpida excursionista Marta Millet, i ens deia que a Luchon hi havia una munió de turistes disposats a venir, i ella volia enterar-se de tots els detalls per animar-los més.

Amb tot i aquesta fressa, hi havia a la mig-diada uns instants de quietut : els obrers descansaven del treball dur que començava a trenc d'auba i durava fins acabar-se la llum del dia. En aquella hora de silenci i quietut, saborejàvem nosaltres el cafè, la festa de Sant Jaume, amb les portes mig tancades, tirant plans i cavilant com podríem encabir la gent, puix no es parlava de res més allí; quan tot d'una ens interromperen uns crits de part de fóra i els lladrucs de la *Maladeta*, el gos fidel que guardava la casa. «Ja el conec», digué en Sayó sortint a fóra, i de seguida entraren amb alegrois infantils l'Adolf Blass, prou conegut nostre de l'any anterior, i son company, l'Eduard Kröger.

Venien d'una llarga excursió per la muntanya catalana, i arribaven a la última etapa de llur viatge. No sabien com manifestar la llur satisfacció, perquè venint acolorats i veient les portes tancades i el silenci regnant per tot, s'havien cregut que haurien d'empendre el viatge cap a Benasc sense trobar acolliment ací. I, explicant-nos les llargues peripecies de llur viatge, a cada moment feien retret del desengany que havien tingut en presentant-se i en veient-ho tot tancat i solitari, ço que feia més agradable l'alegria que sentien ara de trobar-se tan ben acompanyats i atesos.

L'arribada d'un turista a les soletats de La Renclusa és sempre un aconteixement alegre; emperò, quan en mig de l'expansió familiar d'aquells dos alemanys, se sentí una veu que exclamava de part de fóra «Ara ve un francès», va semblar que planava sobre tots un lleuger malestar remembrant les passions violents dels homes. «No us amoïneu, estem en terreny neutral», vaig dir-los jo, mig en broma; i tot seguit saludavem al Dr. Prió, prou conegut entre els excursionistes pireneics, i que encara que tingués tots els aires d'un francès, és un català de pura soca. I tornà a regnar l'alegria franca i el brúit del treball, i la vida tornà a escampar-se per tots els encontorns de La Renclusa, puix cada nou arribat portava noves i més afalagadores notícies, esperonant l'activitat de tots.

El meu esperit de proselitisme havia dut aquest any a La Renclusa un hoste de *pes*. El meu company patia del cor per excés de grassa, i pesava la friolera de 104 kilos. «A La Renclusa s'hi curen tots els mals, li diguí jo un dia; allí t'alleugeriràs, puix per mica que caminis, arrencaràs unes suades que excitaràn forta-

ment la teva set, i amb l'aigua pura que es beu allí, faràs una bugada que llevarà totes les toxines del teu cos : és el país ideal per a tu.» Volgué veure fotografíes per tal de cerciorar-se que hi havia on pendre l'ombra, i assegurat que podia anar a jeure sota els pins ombrívols, vingué a La Renclusa jurant que no el temptaria pas de pujar cap cim, i que no faria més que jeure a la fresca tots els dies.

Emperò, posat allí, ja el primer dia li vingué la rauxa d'anar-se'n de bon matí muntanya amunt a rentar-se a una congesta de neu, gust verament propi d'una fada muntanyenca, i no es féu pregar tampoc quan a estones perdudes l'acompanyí pels encontorns, ara a l'estany de La Renclusa, ara al Forat de l'Aigallut, ara al llac de Vilamorta. La de Vilamorta, sobretot, fou una excursió de prova, fent-lo passar, de retorn, per passos d'isart; i veient que no es donava, l'endemà l'engrescava a pujar al Port de Benasc, on fruiria de la vista més esplèndida sobre la gran muntanya Maleïda. De la gran collada estant gaudírem, efectivament, d'aquella vista dilatada i grandiosa de les geleres i roques Maleïdes; emperò una boira atapaïda ens privà la vista de la part de França, i l'home pesat i covard, se n'anà amb ganes de tornar un dia clar per fruir d'aquella vista també interessant.

Per ço, quan el Dr. Prió manifestà desigs d'anar el dia següent al port, ens oferírem desseguida a acompanyar-l'hi, però amb ganes ja de pujar més enlaire i enfilat el cim de Salvaguardia. I tal dit, tal fet : mon company enfilà aquell alterós cim, podent contemplar de des l'enlairat *bel-vedere* tot el massiu central dels Pireneus : a l'un extrem les Tres Sorores, i a l'altre el Colomés, tancant aquell esbart de perdius blanques que en esbarriada voladuria escalen tots els cims, les cascates, congestes i geleres que omplenen les vertents de la immensa serralada.

— El Pic d'Aneto, no és pas tan difícil com això, — vaig dir-li de tornada, — tu pots pujar-hi com un altre. —

I donant la cosa per acordada, es tractà sols de cercar l'oportunitat, perquè l'ascensió no destorbés cap dels homes que treballaven febrosament a La Renclusa.

Això passava l'endemà de Sant Jaume : els alemanys, com els dèiem nosaltres, havien en l'endemig organitzat la seva ascensió per l'endemà, i em vingueren a trobar a mi per veure si els hi acompanyaria. «Així, — em digueren —, podem fer la pujada sense que es destorbi ningú més que en Sayó, i no s'enderreriràn les tasques urgents del Xalet i la Capella.»

Com que un convidat en porta un altre, jo vaig convidar també

el meu company, joiós de fer pujar al Pic un home que passés *de cent*, la qual cosa, malgrat venir-hi bé ell, i estar-ne contentíssim, no es pogué realitzar per no haver estat possible trobar un calçat a propòsit.

El dia 27 de juliol, a tres quarts de cinc, sortien de La Renclusa l'Adolf Blass, l'Eduard Kröger i l'infadigable Josep Sayó, per enfilarse al Pic d'Aneto. Jo vaig sortir mitja hora més tard, quedant-me una estona a consolar el meu company que restava tot consirós, dient-li que arranjaríem la qüestió del calçat amb el sabater de Benasc, i podríem pujar-hi un altre dia, puix ocasions no en mancaríen pas.

Al Portilló vàrem acoblar-nos tots, contemplant la visió sempre nova de la immensa gelera que el sol del matí feia lluir resplendent. Tindríem un dia com pocs se'n troben: l'horitzó estava claríssim i sols qualche boira s'aixecava pel cantó de la Vall d'Aràn; emperò el sol la fondria segurament i veuríem els últims termes fins allà on la vista pogués allargar.

Tot era satisfacció i alegria, i amb quatre salts passàvem la tartera, ben curta aquest any, i empeníem la costa dura per guanyar aquella tartera de penyals gegantins que separa la congesta de la gelera. Allí es fa el primer descans ans d'utilitzar la corda, i tornàvem a fer calendaris sobre el temps que no es presentava ja tan segur, àdhuc sense fer-nos cap por, puix per més que les boires aixecaven el cap i enfilaven els cims del Mall dels Puys i les vertents de Mulleres, no essent empeses *per l'ala de foc de la tempesta*, s'ajeien als peus d'Aneto i no feien pas cara de tenir força per muntar-hi, sinó que es destriaven, si per cas eren atrevides de pujar amunt, i es fonien, a l'últim, amb la calor del sol.

Ens lligàrem, doncs, plens de coratge, i emprenguérem altra volta la ruta per damunt la gelera. Al davant nostre es presentà de sobte com una gola fenomenal oberta: era lluny encara, i feia feredat per ses dimensions colossals aquella gola negra.

— Anem-hi — vaig dir jo, — serà una caverna com no n'hem vista mai cap. —

I, a mida que ens hi acostàvem, creixia, creixia, com si ens volgués dragar.

Jo no havia vist mai a la gelera d'Aneto un espectacle tan grandios com aquell: la boca de l'infern del Dant amb el fons caòtic ple d'espectres capgirats: el portal d'una cova de gegants amb muntants de sis metres i una obertura de dos o tres, i un sostre prim, com pa-

raney posat als qui descuidats passessin per sobre, per enterrar-los al fons sense fons de la caverna. L'esquerda fenomenal s'endinzava lluny, lluny, i es perdia de vista amb un revolt que feia. La visió era ferestament tètrica, tan atractiva emperò, que passàrem una bella estona contemplant-la embadalits al temps que la nuvolada s'anava alçant fins a tapar-nos ja de tant en tant el sol, cosa molt agradable en aquella hora, perquè picava ja de debò.

Així és que beneïrem el temps tan propici per nosaltres i tiràrem avant cap al Coll de Coronas, on se ens esperava una altre sorpresa ben agradable, puix el llac Coronat, que tants anys ha no havia pogut contemplar ningú, aquest any es presentava a la vista i amb un aspecte nou completament.

Tots els que freqüenten la Maladeta saben com antigament aquell llac, el més alt dels Pireneus, ocupava tot el clos del Coll de Coronas i era gelat quasi sempre. Anys enrera s'ensulsià restant en son lloc una fossa colossal, en part descoberta a l'istiu, en part ocupada per una muralla de gel que tindrà uns trenta metres d'alçària. Semblava, doncs, que aquest llac havia desaparegut del tot; mes no és així, puix de tant en tant apareix l'aigua al fons d'aquella fossa. En ma primera ascensió al Pic d'Aneto, feta pel cantó de Vallibierna l'any 1906, el llac es veia perfectament, encara que fos del tot gelat; emperò d'aquell any ençà, no crec que mai més hagués aparegut. Aquest any hi havia un doble llac: el mur de gel formava una punta-entrant dins la fossa, que s'apoiava sobre les roques esquarterades que formen el coll, i apareixia el llac dividit en dos per aquesta punta del mur de gel. Estiguérem una bella estona contemplant aquesta meravella i el païssatge dilatat que es veu a través del portell de roques esquerpes que forma el Coll de Coronas. El sol encara daurava tot el païssatge i ens féu suar prou durant l'aspra costa que es té de guanyar per posar els peus sobre el contrafort de roca de Coronas i arribar a la cresta que porta a la primera plataforma del cim.

Tot i nostres llargues parades, a les deu érem ja a aquesta plataforma, i a les deu i cinc minuts guanyàvem el Pic d'Aneto després de passat el Pont de Mahomet.

El qui sab que l'any anterior en Blass no s'havia aventurat a travessar el Pas, i que aquell dia tampoc ho volia fer de cap manera, sols ell es pot figurar l'alegría que sentien nostres companys en arribant al cim culminant de les Maleïdes. Jo fruïa d'aquella satisfacció que un té, quan ha pogut proporcionar un moment de felicitat a un amic que estima: en Sayó estava satisfet i orgullós

com a professional per sa victòria sobre els guies de l'any passat.

— Devien dormir! — deia ell amb aire triomfal. —

No durà gaire la nostra alegria : al moment d'arribar-hi restà tot el cim embolcallat de boira baixa; i al poc d'obrir l'àlbum començà a caure una mica de granisa fina com guspines de neu; es va girar un vent fret, i jo vaig proposar que es tanqués l'àlbum i aprofitéssim el temps per pendre quelcom, esperant que de l'un moment a l'altre s'aixecaria la boira, i podríem allavors firmar i àdhuc escriure-hi descausadament i contemplar el paisatge. Ens arraceràrem tots al munt de pedres, repartint-nos en Sayó les provisions, tot fent comentaris sobre el mal que s'havia posat tot-d'una el temps.

— Tot té el seu interès — deia jo als companys amoïnats — . Què volem més grandios que l'espectacle d'aquesta boira que s'aplega i es destría, que va i ve, i s'enrotlla i regolfa i fuig esverada! Mireu-la com s'entreté enjogassada, fent mil caricies a aquests pitons esquerps de la cresta de Vallibierna.

— Oh, vostè s'acontenta de tot, però entretant la granisa va caient més forta i ens en haurem d'entornar sense veure res. —

Com de fet, la granisada havia augmentat una mica, i ja començava a molestar. Aviat em va cridar l'atenció un soroll estrany que semblava sortir d'entre el munt de pedres. A la terra baixa no n'hauria fet cas, puix era enterament igual al cant dels saltarells a les migdiades de calor; mes, en aquelles altures no hi podia haver saltarells, llagostes ni cigales, i no sabia jo a què atribuir semblant cosa.

— No en faci cas — va dir-nos en Sayó, — és el soroll de la granisa caient sobre les pedres. —

Aquesta explicació fou desfeta desseguida per la terrible realitat que vaig explicar en carta escrita l'endemà mateix del fet i que, una mica variada, diu així:

« ... No sabíem el què podria ésser aquell soroll semblant a una vibració metàlica, quan tot d'un plegat una convulsió ens trasbalsà a tots i se sentí un gran tro. L'espant no és d'explicar; la vibració metàlica tornà a començar amb més força, i vingué una altra explosió.

Fugírem a més corre : jo vaig passar el primer, guiant pel Pont de Mahomet a un dels excursionistes, mentre en Sayó s'encarregava de l'altre : mentre passàvem el pas, ens percutiren dues explosions més, i totes les roques semblava que vibressin : mon company estava aturdit de no dir, i jo l'animava fingint una seguretats que no tenia pas.

Ja acabàvem de sortir d'aquell pas fatal, quan una percussió més forta que totes em féu caure d'esquena, aguantant-me per miracle arràn del cingle. Vaig aixecar-me desseguida sense res més que l'espant consegüent, trobant jo el meu company, esma-perdut, estès sobre la roca dita Pas del Cavall. Sortírem del perill cridant els altres que no es veien enlloc : els llamps continuaven amb la pedregada, i els nostres cossos vibraven electritzats, per la qual cosa anàrem a més corre a tirar-nos sobre la neu.

Allí passàrem uns minuts horrorosos, donant-nos cops per entrar en reacció i cridant als nostres companys que no responien. Dues vegades vaig aixecar-me per veure què era d'ells, i desseguida, sentint el mateix soroll de l'electricitat, em tirava a terra altre volta. Vaig provar-ho per tercera vegada, i no sentint ja la vibració, vaig anar resolt al Pont de Mahomet per tal d'explorar aquell pas i el pic.

No es pot figurar l'ansia meva en aquells moments de tempesta. Cridava com un desesperat i escorcollava el fons de l'abisme; quan, tot de sobte, al començament del pas, avall d'una petita canal, me veig agombolats els cossos d'en Josep Sayó i de l'alemany Adolf Blass. Hi vaig baixar animat, pensant que haurien caigut allí aombrats pel llamp que em tombà a mi, i que els podria salvar fent-los reaccionar degudament. Però, horrural, tots dos tenien el cap esberlat, i es desprenia d'ells una forta sentor de carn cremada. Figuri's el meu espant quan els vaig mirar i remirar, convencent-me que ja no hi havia vida en aquells cossos.

Plorant vaig fer-me càrreg de tan trista realitat, i recordant-me que eren cristians, vaig complir amb ells com ministre del Senyor.

Procurí rependre tota ma sang freda, i passant altra volta aquell pas, diguí al company:

— No els veig enlloc, i cal que correm a baix per demanar auxili. —

I agafant els piolets, i lligant-nos amb la corda, passàrem el *glacier* amb un moment.

Passat el *glacier* i tots els punts perillosos, no poguí més : plorant diguí al company tot ço que hi havia, i sense esma baixàrem a raig de pluja a La Renclusa, on ja ens esperaven amb ansia ... »

Al cap de pocs moments, el xalet de La Renclusa estava fet un desori. Plors, xiscles i desesperació ho invadien tot, i s'anava escampant la tristesa per tota la vall. Una munió de turistes que havien pujat dels Banys de Benasc per passar un dia d'esplai a La Renclusa, desafiant la tempesta deixaven el dinar tot just començat, i fugien

CAVERNA DE LA GELERA D'ANETO

Enfront d'ella en Sayó i en Blass, víctimes del llamp

Clisé J. Oliveras

FIRMANT L'ACTA AL CIM D'ANETO

p. 238

PASSANT EL CADÀVER D'EN JOSEP SAYÓ PEL PAS DE MAHOMET

p. 238

BAIXANT ELS CADÀVERS PER LA GELERA

ARRIBADA DELS CADÀVERS A LA RENCLUSA

p. 240

EL JUTGE DE BENASC FENT-SE CÀRREC DELS CADÀVERS . p. 240

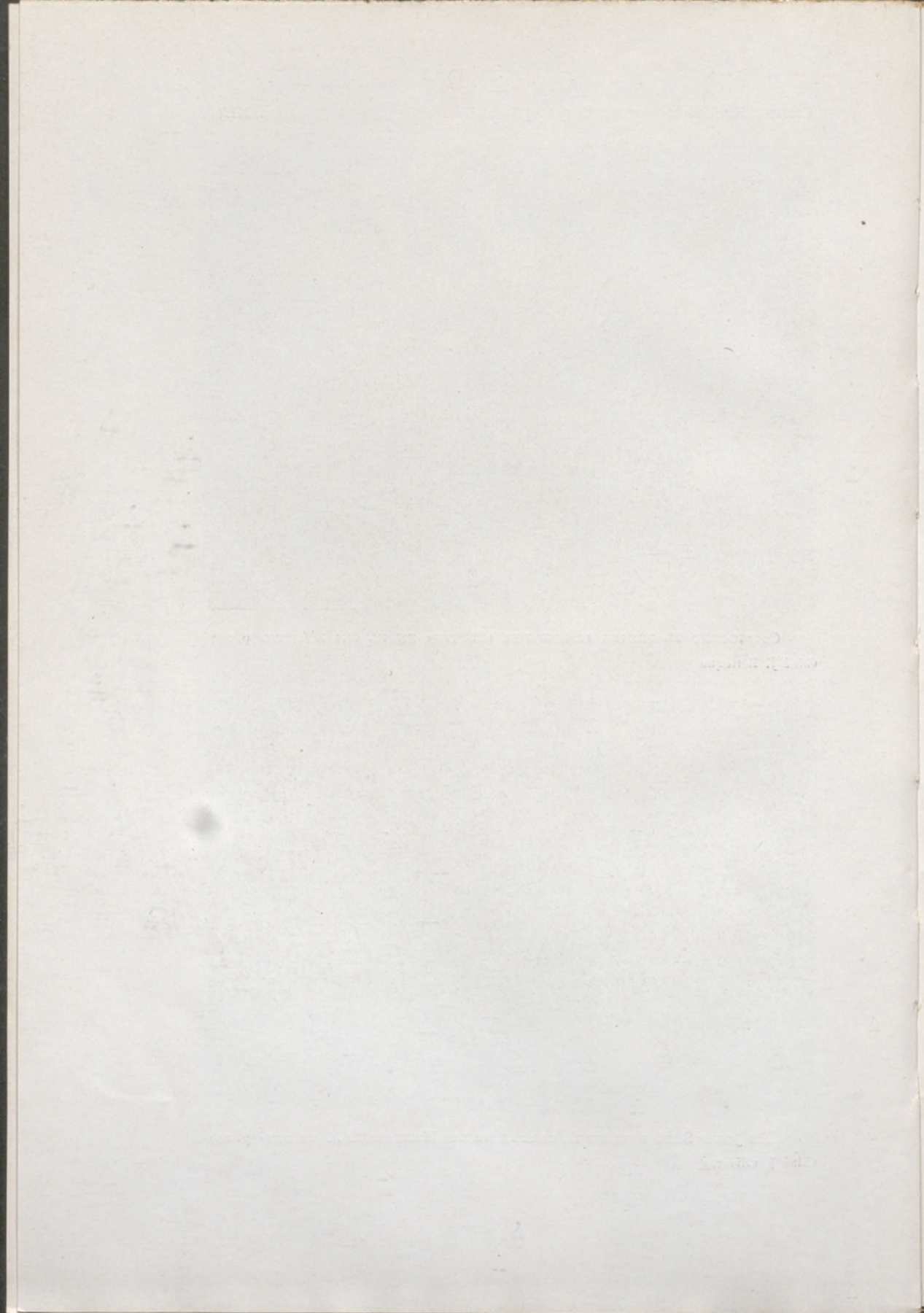
Clixés Dr. Prió

COL·LOCANT EL PRIMER LLIBRE DEL «CENTRE» EN EL CIM D'ANETO p. 243
Clixé J. Barloque

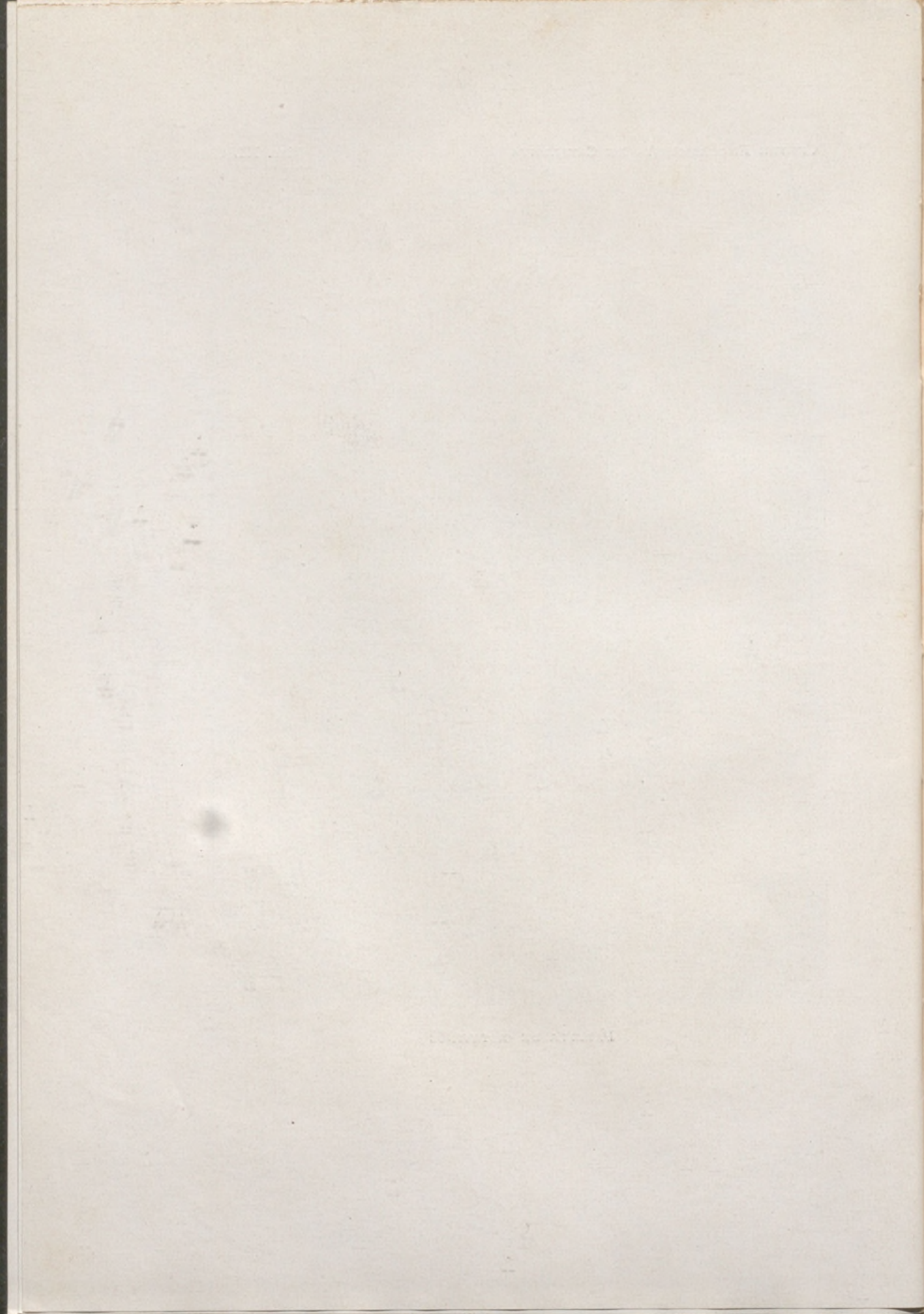

EN JOSEP SAYÓ PASSANT LA CARENA DE LES MUNTANYES MALEÏDES p. 243
Clixé J. Oliveras

PARELLA DE GISTAVINOS

d'aquella llar desolada. El Dr. Prió serenament es multiplicava animant a tot-hom i repartint antiespasmòdics primitius als qui ens havíem escapat de la mort i als que veia ell més afectats per la fatal desgracia. El meu company, mossèn Figueras, també feia el que podia, venint ara amb mi, ara amb el Sr. Kröger, que, xops com estàvem, teníem de mudar-nos i no sabíem per on començar: aquesta feina l'amenitzava ell amb inacabables benediccions a aquelles ditxoses sabates que al matí l'havien privat d'empendre l'ascensió en companyia nostra.

Emperò el més admirat per mi, en aquells moments, fou l'Antoni Abadías, el simpàtic gendre del difunt, qui tot i ésser tan directament afectat per la desgracia, i haver estat el primer de rebre el cop, es desfogà un moment, empassant-se de seguida les llàgrimes que sortien dels seus ulls, i infundint valor allí on tot era decaïment i desesperació.

Avergonyit d'aquest valor, vaig aixecar-me determinadament del llit on, covard de mi, m'havia deixat caure, i, d'aquell moment, vaig ésser jo també qui animà els altres. Vaig demanar paper d'escriure i, redactat un telegrama per al president del CENTRE EXCURSIONISTA, trametérem tot seguit un propi a Benasc per tirar-lo i avisar al Jutjat, demanant que es donessin les providències necessàries per a l'aixecament dels cadàvers. Li vaig dir que no es cansés de repetir-los que aquesta operació fóra difícil sobre tot ponderament, i que calia que pugessin almenys una dotzena d'homes de força i pràctics de la muntanya.

Mentre el Dr. Prió encarregava a l'home certs medicaments, aní a veure el Sr. Kröger per si ell volia també donar compte de la desgracia als amics de son desgraciat company. Mon amic s'estava al llit tot abatut i no es cansava de repetir-me la seva frase: «Jo admiro la seva sang freda». Tenia encara la mà molt insensible, però aquesta dolència anava minvant, i pel demés es trobava bé. Ens dictà una missiva telegràfica per a un amic seu i del difunt, i així despatxàrem el nostre missatge.

Crec que fou allavors que ens donàrem compte que el rellotge d'en Kröger s'havia endarrerit tres quarts d'hora, no podent aclarir si l'havia fet recular la força elèctrica o si s'havia estat parat durant tot aquell trasbals de la tempesta. El més probable seria això últim, i en aquest cas la tempesta hauria començat a dos quarts d'onze, i haurien passat tres quarts de des son començament fins a l'instant en que jo em vaig aixecar per anar en cerca dels difunts.

El temps era el més depriment que un es pugui imaginar : la pluja continuà tot el dia, no parà en tota la nit, i l'endemà plovia encara com si tot just comencés. La nit l'havíem passada amb un sòpit deliri, que trencaven continuament els udols desesperats i crits incoherents de la viuda i de la filla del desgraciat Sayó. Aquestes pobres criatures s'havien tirat sobre un llit, i allí passaren dos dies i dues nits mortals sense descansar un moment, amb una cridoria esfereïdora que interrompien sols alguns instants d'ensopiment; i quan, no podent-se prolongar més aquell estat, i desafiant la pluja, foren el dissabte a la tarda acompanyades a Benasc, el comiat fou punyent de debò, i, camí avall, tota aquella conca s'omplí del dol i dels gemecs llurs.

Fou el divendres a la tarda, durant aquest estat de depressió aclaparadora, que vaig escriure a l'amic Santamaría, de la Comissió organitzadora de les festes, la carta abans transcrita, on traspua per tot, aquest aclaparament, que no era ja sols degut al trastorn passat, sinó a l'atmosfera depriment que allí es respirava. No era per a menys : esperàvem ajuda de Benasc, i no venia ni era d'esperar, mentre aquell temps durés; a fòra, no hi podíem sortir, puix la pluja queia en desfet; a dins, no se sentien més que xiscles i gemecs, i les cares eren totes tristes i llargues; al raig de la pluja anàvem a la miranda, i mai vèiem pujar ningú, i, essent allí una colla, ens trobàvem en trista soletat i no sabíem on girar-nos que tot no augmentés la nostra pena. Aquella carta es ressentia d'aquest estat d'ànim, i per ço no l'he transcrita textualment, perquè en alguna cosa no era exacta ni tenia sentit tampoc.

Per últim, el dissabte s'aclarí una mica la situació. Tot i el mal temps, al mig-dia sortiren cap a Benasc la viuda i la filla del difunt, i no hauria passat pas una hora que ja teníem a la vista una nombrosa carabana. Eren onze joves avesats a la muntanya i els acompanyava el jutge, el fiscal i l'agutzil de la vila. El jutge era un jove d'aire ciutadà, que tota la vida l'havia passada estudiant fòra de Benasc, i no es veia pas amb coratge de pujar al cim maleit : per ço nomenà un delegat i un secretari per fer l'aixecament dels cadàvers, advertint-los i ponderant-los la gran autoritat que els conferia i la responsabilitat que podien contreure si no complien com cal. Nomenà també un dipositari que es fes càrreg dels objectes dels difunts que el secretari havia d'inventariar.

Eren preses, doncs, totes les disposicions. L'endemà, essent diumenge, celebràriem la missa ans de fer-se dia, i després de complir

amb aquest deure, tots pujàrem cap al cim. Ara sols manca que ens faci bon temps.

— ... I que la gent vulgui pujar, — em digué a cau d'orella en Josep Delmàs, l'intrèpit guia qui havia acompanyat tants anys el malaguanyat D. Juli Soler.

— Així estem? Per què han pujat, doncs, aquí?

— Han pujat per força, estàn disgustats amb l'autoritat, i si vostè no els convenç, no sé pas si pujaràn. —

El gendre del difunt s'ajuntà amb nosaltres, i anàrem cap al dormitori.

— Senyors — vaig dir-los : — què és això que em diuen : que alguns de vosaltres esteu disgustats i no voleu pujar al cim? Doncs, què passa? Suposo que no serà de por, perquè jo noestic acostumat a la muntanya com vosaltres, i pujaré també.

— Tots tenim el nostre amor propi, i se ens vol trepitjar com si no fóssim res, — em digueren, explicant entre tots ells els principals motius de llur disgust.

— Però, senyors, heu de pensar que tot això són coses molt petites davant la gran obra de caritat que aneu a fer. És una cosa que tots ens hi podem trobar, — Déu no ho permeti! — i si un de la nostra família es trobés en semblant cas, com agrairíem que es tingués amb nosaltres una caritat així! Fixeu-vos només en mi, que tinc raons molt més poderoses per no anar-hi; el metge mateix diu que no hi puc anar, perquè sab el trastorn que hi he passat, i que se em repetirà tot en trobant-me altra volta allà dalt, i tot i així pujaré, passaré al davant, i si hi ha un lloc de perill seré el primer de passar-lo, i no permetaré pas que ningú exposi la vida per salvar els cossos dels qui ja són morts. Jo vaig al davant perquè entenc que es tracta d'una gran obra de caritat, que entre tots l'hem de fer, i espero que tots m'ajudareu.

—... I jo vos ho demàn pel que més estimeu, — afegí fortament afectat l'Antoni Abadías.

Aquells joves de cor noble respongueren tots que no calia que jo hi anés, que, sols o amb mi, ells pujarien al cim, i costés el que costés, baixarien amb els cadàvers.

Així ens retiràrem aquella nit, mentre la pluja anava caient forta com mai.

El diumenge, dia 20, parà de ploure a la matinada, i semblant que el temps volia abonançar-se sortírem a les set del matí cap al

Pic d'Aneto. Pujàrem molt depressa fins al Portilló, i encara que la boira cobria tots els cims de la gran serralada, travessàrem les tarteres i congestes, i arribant a la *moraine* lateral de la gelera, férem allí una gran cordada amb els dotze homes que pujàvem. En Josep Delmàs anava al davant, i el seguía jo immediatament, venint els altres en llarga corrúa, embolcallats per la boira de tal manera que els últims de la corda ja no es veien gens. La gelera, passada en aquesta forma, és perillosa, i un s'hi perd amb gran facilitat. Jo mateix, malgrat conèixer-la prou bé, aquell dia no n'hauria pas sortit.

Mes, no n'hi havia prou de la boira, sinó que tot-d'una es girà un vent gelat, i la granisa començà a flagel·lar les nostres cares. Allò no es podia aguantar més, i en Delmàs va dir-me tot baix:

— Me sembla que haurem de tornar enrera.

— Gracies a Déu! — vaig dir-li. — Jo no gosava dir res, però em sembla que ja fa estona que havíem d'anar avall. Encara que arribem dalt, amb aquesta boira no ens veurem l'un l'altre, i serà impossible treballar; a més, estem balbs i allí necessitarem tots cinc sentits.

Tornàrem, doncs, a desfer el camí, i amb quatre salts fórem a La Renclusa. Fins on havíem arribat? Aquell dia ens fou impossible de saber-ho, emperò l'endemà es coneixia prou bé el caminal fet i veiérem que estàvem a tocant de l'arrimall del Pic Coronat, ben prop del Coll de Coronas. Per tal de consolar-nos de la llarga i inútil caminata, convinguérem tots que valia més perdre el temps que pendre mal.

El temps continuà rúfol tot el dia, i fins, a la tarda, caigué una vera màniga d'aigua en el veí Pic de Salvaguardia, les canals del qual es veien convertides en torrents furiosos, per on saltava amb gran soroll l'aigua avalotada. Així i tot, nostres homes sortiren a caçar pels encontorns, i ans de fer-se fosc ja els teníem allí amb tres isarts, ço que ens solucionà d'allò més bé el problema de les subsistencies en aquells dies en que, faltant la vigilancia d'una dòna, ja totes les provisions anaven mancant.

Aquest èxit aixecà una mica l'esperit deprimit de tots, i en fent-se fosc, arribà nostre simpàtic Pach, delegat per la Junta directiva de nostre CENTRE, portant-nos aires de Barcelona. Tot s'anima altra volta, i fins el temps l'anava donant per bé, augurant-nos un bon èxit per a l'endemà.

El dilluns, dia 31 de juliol, es presentava esplèndid. Desfogat el temps amb tants dies de pluja, no es veia enlloc un borrall de boira, ni el més petit vel de calitja cobria les muntanyes, que es presentaven brillants, àdhuc a la llum de les estrelles, quan sortírem de La Ren-

clusa. Amb aquest dia pur i clar, i animats tots d'un gran dalit, havíem deixat el xalet a les quatre de la matinada els mateixos del dia anterior, junt amb en Pach, qui volgué acompanyar-nos, i a les vuit érem ja al cim d'Aneto.

Aquell monstre assedegat de sang quatre dies enrera, ara se ens presentava banyat de llum, tot rialler, com si res hagués fet, endiu-menjat amb un vestit nou de neu puríssima, amb el qual havia embolcallat també curosament els cadàvers com per amagar sa criminal malifeta.

La primera diligència, allí, fou estampar en l'àlbum una petita nota del crim d'aquell monstre maleït, perquè mai més ningú es deixi enganyar per ses apariències innocents.

Aquesta acta, la transcripció de la qual he d'agrair a l'amabilitat de l'amic En Josep María Soler, diu així:

«El dia 27 de juliol de 1916 pujàrem l'Adolf Blass, l'E. Kröger i el firmant amb el guia Josep Sayó, i al poc d'ésser al Pic, ans de posar aquí la firma, un llamp ens deixà aombrats fugint tot seguit a passar el Pont de Mahomet. Durant el Pas, aní a la davantera, acompanyant al Sr. Kröger, i dos llamps més ens donaren fortes sotragades, fins que, en saltant el Pas del Cavall, un tercer llamp me féu caure a mi, deixant sense esma el meu company.

Vaig aixecar-me tot d'una, no havent caigut al fons per miracle, i tot seguit acabàrem de sortir del mal pas, anant-nos a tirar sobre la neu, puix els llamps continuaven i l'electricitat ho feia moure tot.

Passat el fort de la tempesta torní sol enrera per veure que s'eren fet els nostres companys, els quals no responíen a la nostra veu.

Esfereit, els vaig trobar despenyats a la primera canal que en començant el Pont de Mahomet es troba al cantó de Vallibierna. Examiní detingudament els cossos, trobant greus ferides en llurs caps i adquirint la certitut que tots dos, o sigui els desgraciats Josep Sayó i Adolf Blass, eren del tot cadàvers. Amb el cor oprimat, baixàrem amb el Sr. Kröger cap a La Renclusa a donar la trista nova. Déu els tingui en sa gloria. — Pic d'Aneto, 31 de juliol de 1916. — Jaume Oliveras, Pvre.

La tempesta continuà el dia 28 i 29 sense que es poguessin treure d'aquí els cadàvers per tal de donar-los cristiana sepultura. El dia 30 pujàrem, tenint de recular prop del Coll de Coronas a causa també d'una desfeta tempestat. Per últim, avui, dia 31, hem pujat per fer aquesta bona obra els intrèpits i caritatius joves de Benasc Marià Pallàs i Josep Eresué junt amb els altres firmants: — Josep Delmàs. — Ignasi Gabàs. — Josep Cereza. — Antoni Sahún. — Domingo Ere-

sué. — Daniel Mora. — Josep Mora. — Fèlix Bielsa. — Antoni Salanova. — Que Déu ens ajudi a portar a cap nostra bona obra. — Jaume Oliveras, Pvre. — Pere Pach, delegat del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.♦

Escrita i firmada aquesta acta, ens posàrem a la tasca, que fou llarga i feixuga. Convenientment lligats i sostinguts de dalt estant, baixàrem per aquella canal ara tota plena de neu gelada, i començàrem amb els *piolets* a arrencar-la curosament de sobre els cossos, deixant-los al descobert; els lligàrem al nivell dels braços, i els pujàrem dalt a la cresta, començant l'operació més difícil de passar-los per damunt aquell dentellat de roques fins que els tinguérem al costat del Pas del Cavall. Era tan difícil i exposada aquesta feina, que en essent allí, com que la resta del Pas fa una corba, ens haguérem d'enginyar per passar-los com amb un cable a la primera plataforma del Pic, repartint-se la gent en dues colles que aguantessin fort la corda, uns tirant i els altres afluixant. No deixava d'ésser difícil aquesta operació, perquè els homes col·locats sobre la cresta s'aguantaven amb molta dificultat i perill. Però, a l'últim, s'aconseguí el fi proposat i acabàrem de passar el cos de l'Adolf Blass, que era el més pesat.

Els facultats per a aquesta feina feren desseguida l'inventari i dipòsit dels objectes seus, mentre els altres anaven embolicant curosament i lligant i passant per aquella cresta el cos d'en Josep Sayó, el qual no oferí tantes dificultats per ésser menys pesat, per l'experiència adquirida amb el primer, i per la posició tan natural en què fou trobat: ans de tocar-lo cap mica, l'havíem lligat pels peus per tal que no se ens estimbés avall del cingle.

En fent l'inventari, es pogué veure millor la mutilació que havia fet el llamp en la persona de l'infortunat Blass: els cabells eren una mica cremats, però sobre el pit tenia un colp formidable que li havia enfonsat la naurella, deixant-li una gran cremada; aquesta baixava després en direcció a la botxaca dreta de les calces, cremant-la tota junt amb les robes interiors del trajecte recorregut; la civella del cinturó s'era convertida en un munyoc de metall fos, i, al nivell d'ella i més avall, tota la pell era negra de la gran cremada. Els demés objectes es conservaren intactes, exceptuant el rellotge, del qual, ni allavors ni després, se n'ha trobat rastre.

Passat el cos d'en Sayó, eren ja les onze: una nuvolada, que no feia pas gota de goig, s'havia anat formant, i pujava del cantó de Llauset, per la qual cosa no ens entretinguérem a fer-ne l'inventari,

sinó que tractàrem desseguida la manera millor de baixar la gelera, operació que no seria pas tan fàcil com ens havia semblat. No hi havia, estudiat tot, altra manera que passar-los lliscant per damunt la neu, i per ço, cerciorant-nos que estaven ben embolicats i resguardats amb les mantes, els lligàrem formant part de la nostra cordada, i ja del cim mateix emprenguérem gelera avall. Era una tasca que trencava el cor, però no hi havia més sinó fer-la, i els més decidits ens posàrem al costat dels cadàvers.

La gelera, al cap de munt, és molt penjada, i no hi havia sinó dos dits de neu; a sota era tot un cristall pur. No hi valgueren, doncs, les precaucions, i als pocs passos rodàrem avall morts i vius en confusió: sort que després ve un replà, i allí poguérem refer-nos. Però, en trobant més plana la gelera i més tova la neu, els de davant no podien amb sa càrrega, i ens vàiem obligats a reforçar-los, cosa que es degué repetir diverses vegades, fins que, passat el Coll de Coronas, es nivellaren les forces, anant un grup de quatre al davant que tiraven a més no poder, puix eren els més forts de la colla; seguia l'un dels cadàvers, i sense solució de continuïtat venien un altre grup de quatre, aguantant el primer i fent seguir el segon, i, últimament, n'anaven cinc de lligats enrera per servir tota la comitiva.

La feina era dura com ningú s'havia figurat, i ens vàiem obligats a reposar sovint; emperò ço que feia més basarda, eren els treballs que vindrien quan s'acabés la gelera i la congesta, i vingués aquella fenomenal tartera de roques totes tallades a ganivet, cavalcades unes sobre d'altres; aquesta de dret, l'altra de travers; l'una de punxa, l'altra de gairell; ara segures, ara movedices, que un no pot esguerrar pas un peu sense la seguretat de trencar-se una cama. Jo, que m'havia figurat arribar a mig-dia al xalet, ara ja veia que faríem prou si arribàvem al vespre a posar els cadàvers al cim del Portilló.

— Ara sí que no sabrem com fer-ho —, vaig exclamar en arribant a la fatal tartera.

— No s'espanti —, em digué en Josep Delmàs.

I tot seguit ell i l'altre expert guia, en Daniel Mora, es feien carregar un cadàver a l'espatlla i anaven saltant de roca en roca. Jo vaig quedar-me espantat, exclamant amb aquell sentit d'admiraació imponderable amb què ho diuen els aragonesos: « — Qué brutos! » I s'anaven passant de l'un a l'altre l'apreciada i feixuga càrrega, i pujaven fins al Portilló, i baixaven encara per l'altra part fins arràn de la gran congesta que hi ha al peu de la carena. Jo no sabia el que em passava, i corria adalerat al davant seu, flairant els passos millors, donant cops de peu per tal d'assegurar els d'ells en les petites

congestes, i deplorant no ésser jo ja de la raça d'aquells homes forts. Gracies a aquell esforç, eren sols dues hores, i havíem atravesat el Portilló, posant-nos a la vertent de La Renclusa.

— Reposeu ara llargament, — vaig dir-los; — jo baixaré amb quatre salts al xalet, perquè us pugui el dinar, i els baiarts que fins baix us facilitaràn la tasca. I vaig baixar com una roca que s'estimba, pel camí més dret, i tan depressa, que no correrien més els isarts empaitats pel caçador. I era tanta l'admiració per ço que havia vist d'energia i bona voluntat a dalt, que la gent de baix me semblà que tots dormien, sense ells donar-se compte de la meua pressa, i àdhuc crec que vaig maltractar el Sr. Jutge perquè em semblà que el dia abans m'havia dit mal d'aquella gent, seguint el caràcter nostre de desacreditar sempre el de casa. Si és així, ara mateix li dic respectuosament que em perdoni.

A les cinc arribaven ja els baiarts a baix, i el Dr. Prió s'oferia amablement a treure vistes de la comitiva. Serien al seu temps un bon record per a les famílies dels desgraciats difunts, i per ço tots li restàrem agraïts d'aquesta finesa que no era pas la primera, puix aquell senyor que havia sortit de Barcelona per cercar a la muntanya uns dies d'esplai, — ben afanyats amb les seves tasques de l'any, totes per aixugar llàgrimes de la humanitat, — s'havia trobat allí amb la desgracia, i renunciant a sos projectes d'excursió, es va consagrar tot ell al nostre servei, tornant a la ciutat on ja l'esperava novament la feina, sense haver trobat a la muntanya el descans regenerador que hi cercava.

De ço que hem relatat fins aquí, podríem dir-ne la part heroica de la tragedia de les Muntanyes Maleïdes; ara vindria la part prosaica, sobre la qual crec un deure el fer als amables llegidors d'aquest BUTLLETÍ la gracia de passar-hi per alt.

Portats els cadàvers a Benasc, ja se sab que l'un fou enterrat al fossar d'aquella vila, i l'altre portat a Barcelona; emperò, ¿qui fóra capàs de llegir la relació de les passes, diligencies i declaracions interminables; de les cartes escrites i telegrames cursats, del cúmul d'energies gastades per omplir tots els tràmits legals fins a deixar els cadàvers en el lloc de descans? Jo penso fer una relació més detallada d'aquest succés, perquè serveixi d'experiencia als nostres companys excursionistes; emperò, en arribant a aquest punt, penso també passar-hi per alt, i dir-los només que, per poc que s'estimin la vida, mirin de no posar-la en perill, tan sols sigui en consideració als malde-caps que donarien als amics, si venien a morir-se a la muntanya.

Alguns potser trobaràn exagerat aquest final, però els he de dir que tots els altres treballs foren per mi lleugers, i aquest fou un calvari; i pel que toca a l'amic Kröger, qui tot ho havia passat amb gran valor, al poc d'ésser a Barcelona, rebé una citació del Jutjat, i només l'espectre que ell se figurà de noves actuacions, el feu ja posar al llit, passant uns dies de greu malaltia.

En compensació, tant del CENTRE EXCURSIONISTA, com d'entitats germanes i particulars, rebérem allavors tantes mostres de simpatia, que fou una veritable pena no poder-hi correspondre degudament, de l'atribulats que estàvem. Sàpiguen tots que, malgrat no haver-los contestat com calia, restàrem fonament agraïts de la simpatia llur, i la recordarem sempre com es recorden els amics de les hores tristes. Déu no permeti que per un motiu semblant els tinguem de manifestar el nostre agraïment.

JAUME OLIVERAS, pvte.

UN GUIA, EN «JOSÉ» DE LA RENCLUSA

EREN les quatre de la matinada quan el nostre *porteur*, en Daniel Mora, ens féu saber que tot estava a punt per l'ascensió. Abandonant el xalet de La Renclusa, llavors en construcció, en el que havíem passat la nit, ens dirigirem vers la cabana auxiliar, on dormien altres companys, menys matiners o més cansats. En José Sayó, tranquil, ben posades las bandes, engrassades las feixugues sabates, motxila proveïda, corda a l'espatlla, piolet en mà, esperava pacient que ens desdejunéssim. Sortírem de la cabana quan tot just apuntava el dia, i a poc a poc, en la mitja claror de l'alba, emprenguérem forta i fadigosa pitrada per entre el rocam esmicolat, reposant cada vint minuts en els llocs que en José ens indicava i que ell tenia ja prou coneguts. A mida que pujàvem, el dia anava aixecant-se, i aviat quedaren a nostres peus les tranquilles aigües de l'estany de Paderna o de La Renclusa. Més amunt, alguna que altra congesta anunciava ja les grans alçaries. A l'arribar al Portilló d'abaix erà ple dia, i els raigs del sol s'ajeien ja sobre el *glacier* sense arribar encara a les pregones fondalades.

En José, que coneixia l'existència d'algunes crevasses en formació per aquella part del *glacier*, ens digué que la travessia era perillosa, i que, per tant, calia guanyar el Portilló de dalt, seguint amb tota

prudència l'aresta fina i tallant que separa els *glaciers* de la Maladeta i d'Aneto.

A cada pas, a cada metre d'alçaria que guanyàvem, l'espectacle creixia en grandiositat i es feia imponent i sublim. Al petjar el Portilló de dalt, la immensitat del *glacier* d'Aneto se'ns oferí de sobte, immensa coraça d'argent que relluía a la llum del sol, destacant-se com a negres illots solitaries, en aquell mar d'escuma, alguna que altre *moraine*. Mentre nosaltres, senzills excursionistes, fruïem a tot plaer d'aquell espectacle tan altiu i meravellós, disfrutant d'aquells instants tan delitosos, guaitant per entre les rocaces del Portilló on sobressortien algunes que altres salvatges margarides, en José, amb la mirada tranquila i fonda del muntanyenc, contemplava una vegada més els glaços eternals de la seva muntanya. Després s'aixecà, despenjà la corda amb la major naturalitat, l'estengué, i un després de l'altre ens lligàrem pel següent ordre : en José, el que sotscriu, el meu company Perdigo i el guia Daniel Mora. Per a nosaltres, va ésser aquell un moment de fonda emoció que remogué tot el nostre ser. Per en José degué ésser, una vegada més, la consagració d'aquell acte heroic, tantes voltes acomplert per ell com cosa natural, en què encadenava el seu pas segur de muntanyenc a les imprudències de gent estranya. Des de llavors aquelles quatre existències esdevingueren una sola, i el mateix sentiment de germanor i d'unitat davant el perill comú s'ensonyorí de nostre cor i ens féu conscients de la responsabilitat que cada un de nosaltres contraïa.

Amb la travessia del *glacier* en José començà el treball penós i entretingut d'anar trencant el glaç a cops de piolet per a poder-hi afermar el pas. Sempre amatent, tot sovint se girava i ens feia rectificar la posició dels peus, cuidava de què la corda estigués tivant i continuà treballant així durant més d'una hora per atravessar solament una extensió d'uns quatre-cents metres del *glacier* que en aquell indret presenta un desnivell d'un cinquanta per cent.

Guanyat el Coll de Coronas, i vençuda també la forta pala de neu que puja arrapada pel rocam fins prop del cim, arribàrem al Pas de Mahomet i allà es revelà una vegada més l'esperit tutelar d'en José, que s'esforçava en guiar els nostres passos i es desesperava al veure que se li escapaven de les mans, caminant confiats per aquella cantelluda aresta de parets verticals que s'aixequen més d'un centenar de metres per damunt d'espantós precipici, en el fons del qual jeuen els glaços eternals d'Aneto i de Coronas.

A les onze del matí d'aquell dia, 11 d'agost de 1915, coronàrem la nostra empresa assolint el pic més enlairat de tot el Pireneu, i en

José tragué de la seva motxila el primer llibre que el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ha obert en el cim d'Aneto, portat per nosaltres des de la nostra ciutat. Allà, entre dos mars i dues terres, en aquell apoteosi de llum, en aquella barreja de colors, entre aquelles moles gegantines que quedaven dominades per l'altiu cim, entre dues mars de glaç, férem entrega solemnia d'aquell pergami a les altes solituds del massiu de les Maleïdes, i després d'aixecar acta d'aquella entrega en el segon full del llibre, que firmàrem tots nosaltres, ben guardat dins de dues caixes i sota la fita que s'aixeca en el propi cim, deixàrem la penyora del domini de l'excursionisme català a mercè de les tempestes i torbonades, de les besades del sol i del mantell de la neu.

Complerta la nostra missió i de retorn al Coll de Coronas, era precis despedir-nos d'en José. En aquells moments, únics en la nostra existencia, fou quan la simpatia que aquell home havia fet néixer en nosaltres esdevingué afectuosa admiració. Volíem anar dormir, junt amb el guia Daniel Mora, a una cabana de la ribera del Vallibierna, i en José tenia, per tant, que desfer sol, completament sol, el camí d'anada. A l'estrènyer per tres o quatre vegades la mà d'aquell noble guia, al veure rialler i amable l'home que per una capritxositat nostra anava a sortejar tot sol, carregat amb la corda inútil i la motxila, amb el piolet per únic company, tots els perills de l'alta muntanya i les traicions del *glacier*, sense ningú que el pogués sostenir en una caiguda que hauria estat fatal, sentírem una angoixa en el cor, un remordiment per aquell acte quasi criminal que cometíem, i apretàrem amb recança per última volta aquella mà farrenya del que abandonàvem a més de tres mil metres d'altitud, i, deixant-nos lliscar per la forta pendent del *glacier* de Coronas, apoiats en els nostres alpenstocks, vegérem allunyar-se la figura d'aquell home franc i noble, fer-se petita, més petita cada volta, mentre ell saludava encara, fins que un replec del *glacier* l'amagà a les nostres mirades, i ell quedà sol, ben sol, en la carena de les Muntanyes Maleïdes, i nosaltres ens trobàrem també solitaris en l'estany de Coronas, trobant a mancar la conhortadora seguretat del muntanyenc, d'aquell que havíem vist allunyar-se, allunyar-se, fins desaparèixer... avui ja per sempre més.

JULI BARLOQUE

La Vall de Gistain

(Acabament)

COSTUMS I FESTES

CARÀCTER

LA situació arreconada d'aquesta vall, voltada arreu pels grans massius muntanyosos, afegit a la manca de fàcils comunicacions, ha fet que sos habitants s'hagin mantingut en un aïllament, poc menys que absolut, de les comarques de terra baixa, i s'hagin conservat gaire-bé en llur integritat i sense influències estranyes els usos i costums que amb lleugeres variants n'havien servat en altres temps totes les comarques dels Alps Pirineus de l'Aragó. Tal vegada aquest apegament de la gent d'aquesta vall a lo tradicional, tant els hi pot pervenir de la manca del fregadiç, que per les causes abans dites han conservat, com també per gaudir en sa terra d'un relatiu benestar; i que, lliures d'ambicions, han viscut allí resignats i practicant la frase coneguda de «ni envejosos ni envejats».

Aquestes consideracions deuen exposar-se, com altres tantes raons, per a explicar la major persistència en aquesta vall dels costums i tradicions, que la fan, junt amb la vall d'Ansó, altra comarca dels Pirineus aragonesos, la darrera vers el ponent i confrontant ja amb Navarra, les dues úniques que sota aquest aspecte ofereixen encara al curiós viatger detalls dignes d'ésser anotats.

I tant és així, que quan us trobeu en qualque centre de concurs i d'aprovisionament de la província, com Osca, Jaca, Barbastro, etc., no us costarà gaire de distingir entre la concurrència ja uniforme de muntanyesos provinents de les zones alta i baixa, a aquells airosos ansotans i *gistavinos* amb llur típica indumentaria; i els primers, malgrat el tenir ja fa anys una bona carretera que els posa en relació amb la terra baixa, encara es defensen dels corrents destructors del cosmopolitisme modern.

I encara dins mateix d'aquesta vall, s'hi observa una sensible diferència en el caràcter de sos habitants; i per aquest concepte, cosa que el viatger podrà apreciar des del primer moment, en la indumentaria, en especial de les dones; car les de la vila de Gistain conserven del

tot llur trajo característic, ja un xic decaigut en les viles de Plan i de Sant Joàn i altres pobles de la Comuna.

INDUMENTARIA

Ben comptats són en aquella vila de Gistain els moços que no llueixin l'esveltesa de llur físic farreny com a bon pirenenc d'aventatjada alçaria i completes proporcions, amb l'airós trajo que, amb lleugeres variants, és el de les altres valls de l'Alt Aragó, i que fa que quan es presenten a la terra baixa són de seguida distingits com a gistavinos.

Els *balons*, o calça curta, és de drap negre del país, i deixa sobresortir sa part inferior les *marinetas*, o calçotets de blanquejat cànem, també de la terra; les pantorrilles les abriguen amb les *calcillas*, de llana blanca o de color, amb traveta i sense peu. Aquest, el cobreixen amb els *peazos*, o peúcs, també de llana de color fosc, calçant-se les espartenyas a l'istiu i les sabates ferrades en temps de pluja i neu. L'ampla faixa no hi pot mancar, i és de llana blanca o negre, posada amb aquell escaient desgaire, que ja de petits aprenen sa col·locació. Deixa aquesta al descobert l'*ajustador*, o ermilla de drap forrat, enribetada de colors. La camisa, de cànem blanc, és de coll tombat amb llargues puntes, cobrint-se en actes de festa amb la *chupa*, o xec de drap negre i de no gaire llargada. De la ferma testa, colrada pel sol i les neus, se'n pot dir hi forma part integrant el mocador merí enrotllat; reservant per a les festes l'ample barret de feltre, ornat amb cintes de vellut negre, i per fi, el gambeto, en jorns de festivitat, el qual van heretantse de generació en generació.

A aquells moços els hi fan dignes parelles aquelles çapades Toñas, Quinas i Monas, tan típicament vestides. Les *sayas*, o faldilles de curta talla, són de llana de color fosc, deixant penjar pel dessota la vora del *sayalejo*, o refajo de baieta de color clar; posant-se al damunt el davantal de llana de diferent entonació.

Llurs peus, al descobert, els calcen amb els *peazos* de llana, coberts amb les abarques, fixades per mig de les abarqueres de llana blanca trenada (actualment van substituint aquest antiquíssim calçat per les sabates o les espartenyas). El *chipón*, o gipó, és de drap o de vellut negre, ajustat amb cordons de color clar, al que cobreixen, comprnent el bust, amb el mocador de llana de llarg sarrell i de colors llampants, deixant el coll i pit enribetat per la blanca camisa de cànem casolà. Cobreixen sa testa, boi amagant

el pentinat, amb el mocador de seda doblegat especialment i deixant penjar un dels panys fins a mitja espatlla. Acaba de completar tan típica indumentaria, una variada quincalleria de collarets de vidres de colors, agulles de pit i arrecades d'argent daurat i amb pedres falses, anells, etc., etc.

BATETJOS

És costum el procedir en aquest acte lo més aviat possible de nascuda la criatura, el mateix jorn si pot ésser, o a l'endemà al més tardar. Les campanes de la parroquia assenyalen el sexe de la criatura a batejar, amb dotze batallades si és noi, i la meitat si és noia. Aquesta senyal és la que obliga a organitzar-se la comitiva que ha de concórrer a la cerimònia. En aquesta hi assisteixen els padrins, l'*aïna*, o sigui la llevadora, i la *tetera*, com li diuen a la dida de la criatura; aquests van seguits l'anar a l'església, per un núvol de canalleta que es pot suposar ben espès, com producte de bon poble muntanyenc, i que esperen fora del temple que l'acte sigui acabat. Surt el seguici, portant al seu davant el batejat en braços de l'*aïna*, i seguint la padrina, la qual, amb una cistella de bímecs, va escampant a la quitxalla les fruites seques que la cistella conté; i com són avellanes, nous, pomes, peres i altres propies del país, la gatzara que s'hi arma és grossa; i en tot el trajecte, des de l'església fins a la casa de la criatura, i per la gent menuda i també alguns de grandassassos que s'atropellen per agafar les *lilas*, com ne diuen del donatiu de la padrina.

CASAMENTS

Els tractes matrimonials, és consuetut en aquesta vall que siguin iniciats pels parents dels futurs contraients, i sense que per cap istil hi hagi mitjançat abans dels dits tractes cap relació entre els interessats. Per a ajustar aquests tractes, s'apleguen a la nit a casa de la interessada, tots els parents i persones més allegades i ambdós contraients, i allí els obsequien amb un dinar on no hi manca el bè o l'anyell.

Després de tips, es tracta de l'assumpte pel qual s'han aplegat, parlant abans de tot dels cabals que quiscún dels contraients ha d'aportar al casori, i les obligacions que aquests contreuen una vegada efectuat aquell, amb llurs pares i cunyats. Totes aquestes negociacions tenen tot l'aire d'un vulgar contracte de compra-venda,

tals són les ofertes dels uns i les demandes dels altres, seguides de les rebaixes de tots en disputat regateix, fins arribar a una avinença. De vegades aquesta l'ha de decidir un tercer o àrbitre, estrany a les dues famílies. Hi ha també casos de què ni l'àrbitre els pot fer avenir, arribant llavors al rompiment dels tractes, entenent-se sempre que la causa ha estat unes cent pessetes o tal vegada cinquanta, insistentment demanades i toçudament negades pels altres.

Emperò, i de passada sigui fet constar en relatiu descàrrec de tot lo dit, que a la vall de Gistain en materia de casaments també han pensat en lo bagatge intel·lectual que la dòna li cal aportar al matrimoni, a fi d'assegurar la bona marxa de la futura família. I per això li exigeixen, perquè pugui portar a terme llur sospirat desig, el que sàpiga pastar pa, filar lli i cànem, munyir el bestiar i apariar el foc de la llar.

Aconseguida l'avinença, els parents reunits redacten ço que nomenen *Cédula de pactos matrimoniales*. Aquest document, redactat i signat pels contraients i persones allegades, comprèn primerament els pactes i condicions a què s'haurà de regir el nou matrimoni en les relacions entre ells, ja durant el mateix, ja en el cas de què aquest es desfés per mort d'un dels contraients, així com també les relacions d'ambdós amb llurs respectius pares, germans, cunyats i demés persones més allegades. Comprèn, ademés, la *Cédula de prendas*, l'inventari de les robes i efectes que els promesos aporten a la boda, detalladament expressats, i en particular la roba d'ús personal.

Com a exemple curiós, copiarem una *Cédula de prendas* pertanyent a una boda de les riques de la vall. Diu així:

«Cédula de prendas que fulana de tal y con motivo de su matrimonio tratado con zutano de cual, se compromete aportar al dicho matrimonio a saber : 1.º, Una arca de pino con su guarnimiento. 2.º, Un colchón de lana. 3.º, Dos cobertos de lana de casa. 4.º, Dos sábanas de cáñamo de casa. 5.º, Un jergón de cáñamo de casa. 6.º Seis pares de sayas de lana, y cinco de cotonisca, de ellas siete nuevas y cuatro de su llevar. 7.º, Tres sayalejos de lana, y ocho ídem delgados, de ellos seis nuevos y cinco de su llevar. 8.º, Seis delantales de lana. 9.º, Seis chipones de lana. 10.º, Cuatro capuchos de ídem y dos mantillas de terciopelo. 11.º Doce camisas de cáñamo de casa. 12.º, Dos docenas de pares de medias de lana. 13.º, Seis pares de alpargatas y seis ídem de zapatos. 14.º, Cuatro pares de camaligas. 15.º, Tres pares de zuecos. 16.º, Siete pares de pendientes de belota, una docena de gargantillas y seis anillos de dedos.

Estas prendas que zutano de cual recibe de su esposa fulana de tal

y en el día de su matrimonio, serán devueltas a su familia en caso de fallecimiento de la misma.» (I en igual forma es troba redactada i especificada la cèdula de prenes del nuvi.)

Acaba el document amb les firmes i rúbriques dels contraients i dels testimonis assistents a l'acte. Tot aquest aplec de robes i efectes és ço que nomenen en el país *la Cameña*.

En aquesta vall, i per a les bodes, és costum convidar a tots els parents dels contraients; i si aquests són de diferent poble, per a traslladar-se a l'altre on la boda es deu celebrar, hi van en pintoresc seguici i sots el rigorós ordre de col·locació següent:

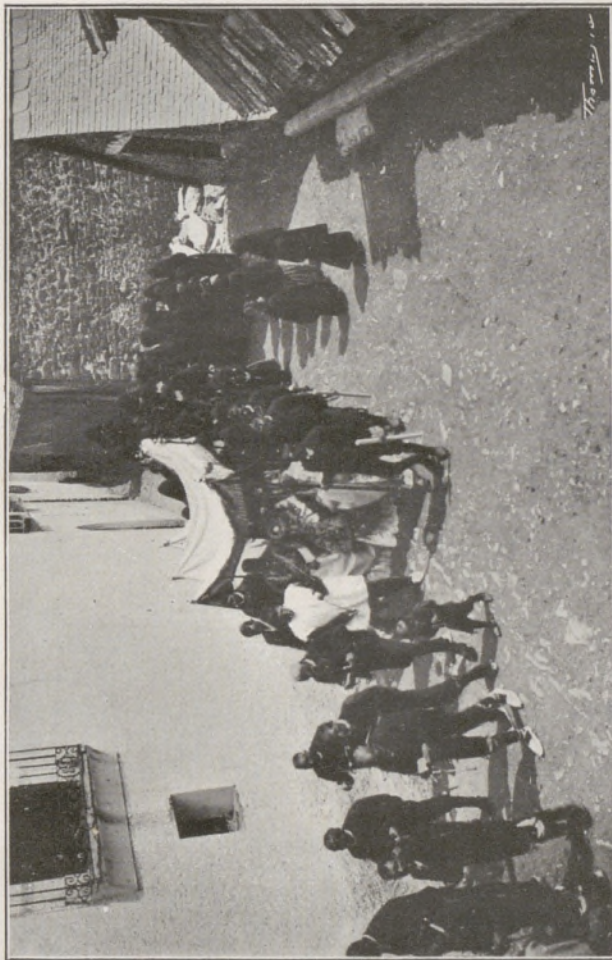
Al davant, dos moços amb armes de foc, engegant-les de tant en tant; a curta distancia segueixen la parella de promesos, endiu-menjats amb les robes de boda i muntats en soperbes mules del país, pintorescament guarnides de plomalls i picarols, i portades de la brida per dos moços amics del nuvi. Segueixen, a dues passes enrera, els germans i germanes dels interessats; primer els solters i després els casats, venint darrera els demés parents en grau d'allegament, i tots muntats en tota classe d'animals de sella. Acompanyen a aquesta llarga corrúa, els bagatges, on, degudament enfardats, hi conduïxen la susdita *Cameña* pertanyent als dos contraients.

Si la boda s'efectúa en la mateixa localitat dels contraients, llavors el seguici, observant el mateix ordre rigorós de formació, va de la casa a l'esglesia, a peu tots; i els fardos de la *Cameña* són portats a coll pels moços amics del promès.

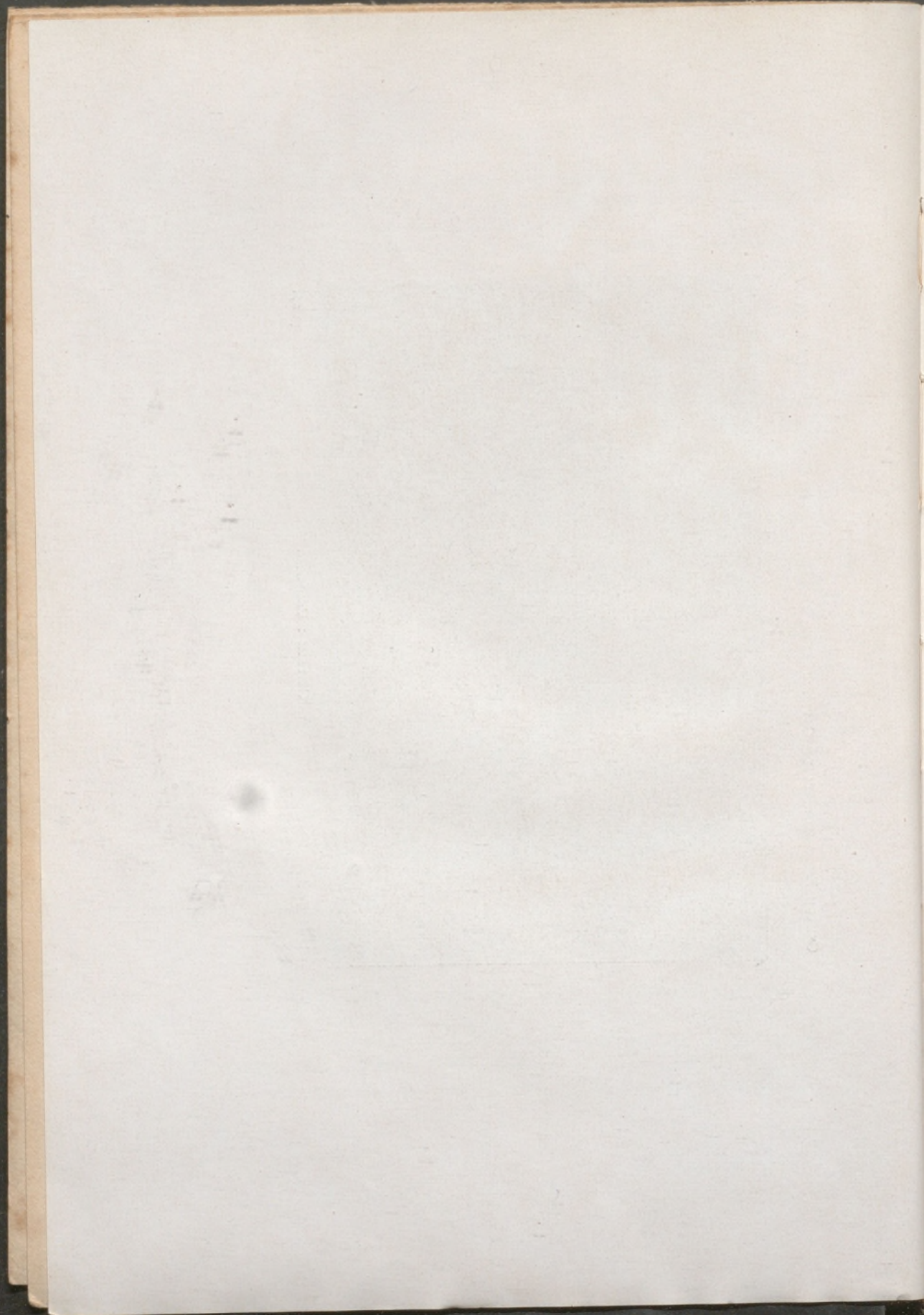
Arribats a l'esglesia, i durant la cerimònia, els fadrins, situats al defora, no paren de fer salves de pòlvora i perdigons; aquestes salves adquireixen el grau de gros terrabastall al moment de pronunciar els nuvis el solemniat *st*.

Acabada la cerimònia religiosa, amb el mateix ordre i acompanyats per les sorolloses manifestacions dels escopetaires, es trasllada el seguici a casa de la nuvia; allí tots aplegats, s'hi celebra l'àpat tradicional, esplèndida manifestació de proporcions sardanapalesques, i a prova de païdors verges, on no hi poden mancar cap fruit de la terra, abundant carniceria de cabra i d'ovella, matons, formatge, etc., etcètera, i tot copiosament regat amb aquells perillosos caldos de Carriena i del Somontano.

Després del llevant de taula, es procedeix a l'entrega i rebut de les cèdules matrimonials i de prenes abans esmentades; en acabat aquest acte, la concorència es dissolt, mes sols per poques hores, sens dubte les convenients perquè els païdors o pedrers d'aquella bona gent puguin desembragar-se d'aquella escomesa formidable.

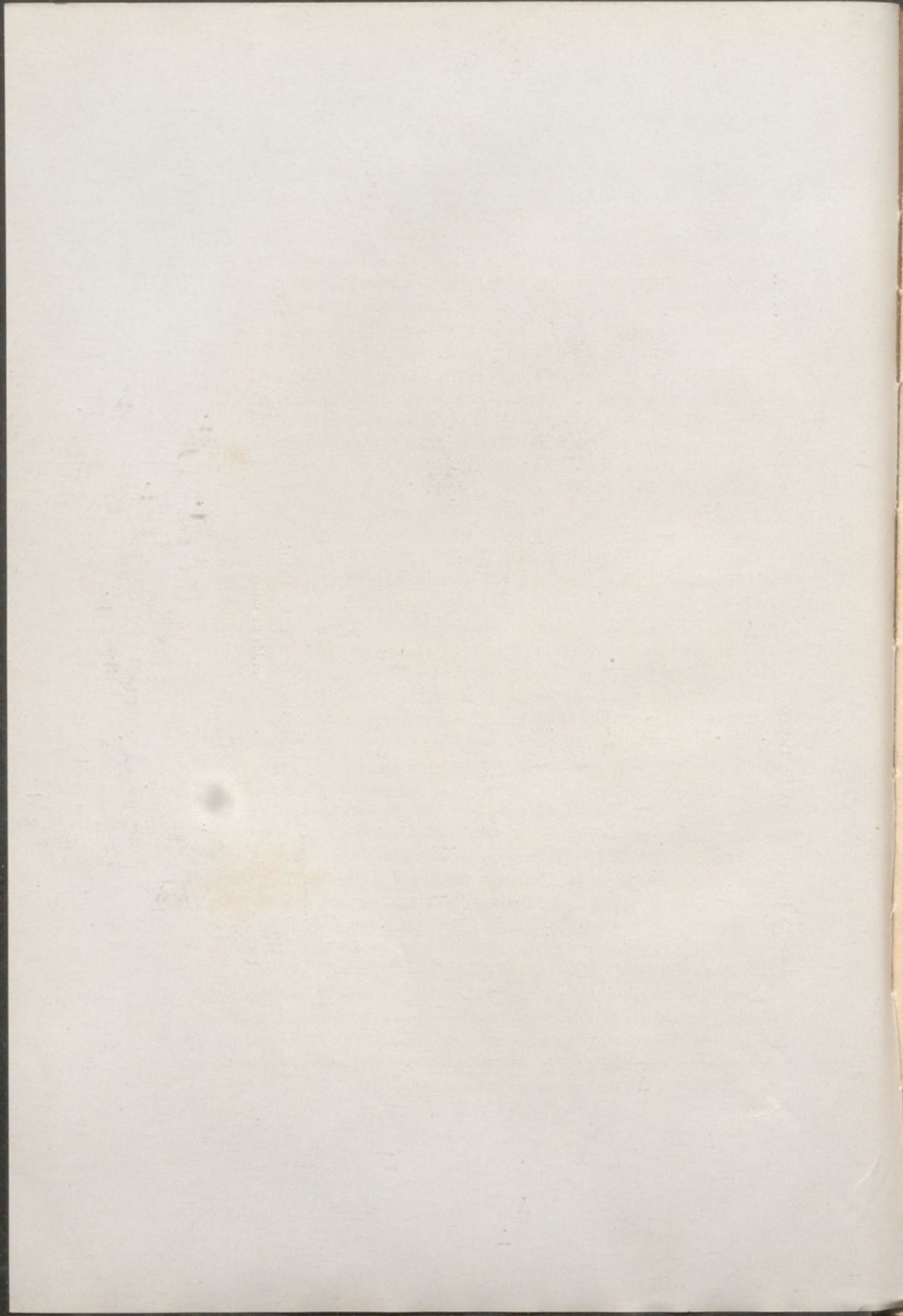
GISTAIN : PROFESSÓ

GISTAIN : SANT FABIÀ

Sortida de missa

Tornen, doncs, a reunir-se, emperò aquesta vegada a casa el nou matrimoni; allí les emprenen amb altre tip o sopar, mercès que en el païment d'aquest hi ajudarà la gimnàstica del ball que en acabat aquell s'organitza allí mateix i al sò de la guitarra i del sac de gemecs.

Al trobar-se cansats de voltar, se'n van a descansar, i una hora més tard vol el cerimonial que la concorrencia entri a la cambra nupcial i obsequi als nuvis amb una tassa de brou de gallina.

Per fi, tot-hom se'n va a dormir en la mateixa casa del matrimoni, i l'endemà tots matinegen per afanyar-se entrar a visitar als boi casats, i donar-los-hi el bon jorn entrant-te'ls-hi el desdjuní, que consisteix en coques i copes d'anissat. A aquest acte hi segueix un expressiu comiat, en el que els vots de futura felicitat per a la nova parella, més o menys sincerament sentits, van subratllats tal vegada pels comentaris maliciosament endreçats per aquella concorrencia tan ben tractada.

ENTERRAMENTS

El costum del país exigeix que mentre el cadàver de qualsevol veí es trobi de cos present (acte que sol durar vint-i-quatre hores), sigui aquest anunciat i recordat durant aquest temps al veïnat amb toc de campanes especial i que es repeteix d'hora en hora.

A la cerimonia de donar terra al difunt hi concorren els parents del finat, els convidats, tant de la localitat com de les altres de la vall.

De la conducció del cadàver al cementiri se n'encarreguen dues confraries, una de les quals, ademés, corre al seu càrrec el fer celebrar les misses i demés actes de pietat en bé del difunt.

El dia de l'enterrament s'organitza el seguici a la casa del finat, anant cap a l'esglesia en l'ordre següent: els escolans, amb la creu i les llanterns; segueix la caixa mortuoria, conduïda en braços de quatre confreres que es van rellevant; al darrera va el capellà i els cantaires, entonant el *De profundis*; segueix la familia del mort, comprenent-hi els pares, fills, germans i demés parents més allegats, els quals van fent el curs plorant a grans crits; tancant la comitiva gran nombre de confreres. El seguici ha de recórrer tot el poble, d'un extrem a l'altre, i més d'una vegada.

Donada terra al difunt, retorna la concorrencia a la casa; on, reunits, s'asseuen a la taula, celebrant-se l'àpat de dol, i assistint-hi també el capellà, el sacristà i fins els enterradors.

Al llevant de taula, el capellà porta el rosari, que tota la concorrencia dedica a la recordança de l'ànima del finat.

FESTES

A Gistain se celebren festes en tres èpoques de l'any, i són : pel Carnestoltes, la de Sant Pere, i la festa major, que s'escau el jorn de Sant Joaquim, patró de la vila. Per a elles segueix encara avui el mateix programa que des de fa dos-cents anys. Es nomenen cada any tres moços de la vila, i se'ls dóna el títol de *majordombres*, els quals queden encarregats de l'organització i direcció de les mateixes i a la faisó de comissió de festes.

El Carnestoltes el festegen, com a tot arreu, amb mascarades i balls a la plaça. El dimars d'aquella setmana es reuneixen els majordombres, i, acompanyats d'un nodrid aplec de moços i d'un burro, van passant per les cases a recollir els donatius que els hi fan, que consisteixen en cansalada, llangonisses, carn salada de cabra i d'ovella, mongetes, pa i vi, etc., etc. Amb totes aquestes provisions, a la nit del mateix dia celebren un sopar dedicat a tots els fadrins de la vila, homes i dones i majors de disset anys. L'acte s'efectúa a Casa la vila, amb l'assistència d'alguna autoritat, la qual presideix l'àpat.

La festa de Sant Pere, es nomena també del *requesón* (del mató). Aquesta festa sols dura un jorn, encara que la seva preparació n'exigeix d'altres abans, i es desenrotlla de la següent manera : A la nit de la vigília del dia de Sant Pere, surten de la vila els majordombres nomenats per aquell any, i se'n van a la muntanya, on s'hi troba apletat el bestiar de llana de la vall, i especialment les ovelles, que es fa en una partida fixada.

Una vegada arribats als orris, i posats d'acord amb els pastors, recullen tota la llet que aquests han munyit dels ramats, i, reunint-la en grans calders, la fan bullir dins de la caseta de l'orri. Una vegada cuita i refredada, li afegixen la substància, a fi de pendre-la o tallar-la, i convertint-la en brossat o llet presa, la col·loquen en uns petits saquets. Al matí següent, tots plegats, i amb sa cullita, retornen a la vila. Allí surten a rebre els matonaires o *requesoners*, com els hi diuen, tot el jovent, i a l'entrada de la vila, i al sò del sac de gemecs, els canten cobles al·lusives a l'acte; aplegant-se tots i anant a recórrer tot el poble d'un cap a l'altre. Els matonaires porten, penjats de llargues barres de fusta, els saquets amb el mató, del qual van repartint-ne una cassola de cabuda d'un mig gerro a cada casa, i del que sobra, a la mateixa tarda apleguen tota la quitxalla del

poble al vol de l'església de Sant Pere, anant proveïts quiscún de sa escudella i cullera, i al sò del sac de gemecs i de les cobles dels moços, els majordombres els hi van repartint el mató. En aquest acte no hi pot mancar cap canalla des de quatre anys a catorze, car l'absència és interpretada com a pecat per despreci al Sant patró.

La festa acaba amb un cerca-vila per tot el jovent, i amb ballades al sò dels típics instruments del país.

La festa major de Gistain la celebren per la diada de Sant Joaquin. Per als preparatius i organització de tots els seus detalls se'n cuiden els majordombres nomenats a aquest efecte l'any abans, i que són els que es proporcionen les ovelles per a la carn, el pa, vi i demés comestibles per a festejar el Sant patró. Ademés, contracten el tocador del sac de gemecs, que sol ésser del poblet de Seïnes, i molt apreciat dins de la vall, i la cobla de guitarres, bandurries i violí.

La manutenció d'aquests músics es fa a la Casa del poble, i durant els quatre jorns que dura la festa, anant a càrrec dels majordombres.

L'anunci de la festa es fa a la vigília, amb un tritlleig de campanes i amb una ronda dels moços, que van amb les castanyetes (en aquesta vall aquest instrument sol ésser de grans dimensions, produint un sò més greu i ple, ornant-les amb llargues cintes de colors) i acompanyats pel del sac de gemecs i la cobla que alternadament van tocant.

El jorn del Sant patró, i com se suposa, hi ha solemne funció religiosa amb assistència de les autoritats; i en acabat, invadeixen els carrers les rondalles de moços amb guitarres i castanyetes, i amb continuades cabrioles van glosant amb lletra i música les infinites variants de la jota, com podriem dir-ne son aire nacional. Després, la processó.

A la nit s'hi celebren balls públics; és de fer notar que les dances en aquesta vall, així com en alguns d'altres d'aquestes, ademés de la jota que hi domina arreu, ballen una dança que, per son ritme, així com per anar solts els balladors, fa semblar al nostre ball pla. La música sobretot té tot el caient arcaic amb què apareix aquesta típica dança.

És costum, el segón dia de la festa, anar a celebrar missa a la pintoresca ermita de Sant Fabià, a mitja hora de distancia de la vila de Gistain, i situada prop de la ribera del Cinqueta, rodejada de gemats prats i arbredes. Allí s'hi reuneix tot el jovent d'ambdós sexes, i, en acabada la missa, s'organitza el ball en el mateix pati de l'ermita; resultant-ne un animat conjunt de vida i color, amb la concorrencia d'abigarrada indumentaria, ressaltant al dessorre

d'aquell fons de verdor, rematat pel sever coronament del muntanyiu de la vall.

Retornats a la vila, i després d'efectuat el succulent àpat de la festa grossa, a la tarda comencen les ballades a la plaça, les quals duren tres jorns arreu : matí, tarda i nit. Ademés d'aquestes, en què hi prenen part tots els balladors del poble, hi fan el nomenat ball de les rosques, el qual s'efectúa amb el següent cerimonial:

Les solteres que volen ésser tretes a ballar en aquesta especial dansa, han de comprar previament un tortell o rosca de pasta de pa i dedicar-la a un fadrí de son agrado; aquesta parella es presenta a la plaça a l'hora del ball, i al sò del sac de gemecs, ballen, portant ell penjada a l'esquena, en un mocador, la rosca amb què li ha fet present la balladora. A l'acabar el ball, la rosca és col·locada en una corda i penjada d'un balcó que dóna a la mateixa plaça. Abans d'ara, quiscún ballava amb la que era de son agrado, emperò havent hagut raons més d'un cop per repetides predileccions, arribant a esdevenir-ne greus conflictes, s'acordà que actualment es procedís a un sorteig de paperetes, ballant cada hu amb la que la sort li procuri. L'enfilall de rosques que s'arriba aplegar després del ball, el porten els moços en ronda per tot el poble, i al sò del sac de gemecs i les castanyetes són entregades als majordombres.

Tot seguit són nomenats els que l'any vinent han d'exercir les funcions de tals, i al terç dia de la festa, i en senyal de llurs atribucions, els hi entreguen nş flocs o poms de flors artificials, que són ruixats amb vi, i els majordombres elegits ne fan donació a les noies, les quals per aquest fet, queden nomenades majordones també pel següent any; mes perquè siguin vàlids aquests nomenaments, han d'ésser efectuat a la plaça i al sò del sac de gemecs. El final de la festa consisteix en un altre àpat, que, en fraternal consorci, celebren tots els majordombres sortints i entrants; i, malgrat el veritable reventament que suposa els tres jorns de no parar en tot el dia i en tota la nit, tant el cos com llurs païdors, d'aquell seguit d'escomeses intercalades amb continuades visites a la taverna, encara hi fan en aquell el va i tot, posant a prova aquells organismes privilegiats.

† JULI SOLER I SANTALÓ

Publicacions rebudes

(Tercer trimestre de 1916)

Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona.

Vol. XII, ns. 18, 19, 20, 21, 22, 23.

Vol. XIII, ns. 1, 2 i 3.

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Juny, Juliol, Agost.)**Boletín de la Real Academia Gallega.** Corunya. (Juliol-Agost.)**Butlletí del Centre Excursionista de Vich.** (Abril-Juny.)**O Instituto.** Coimbra. (Juny.)**Boletín de la Real Academia de la Historia.** Madrid. (Maig, Juny, Juliol.)**Butlletí del Centre Excursionista de la comarca de Bages.** Manresa. (Abril, Maig, Juny.)**Butlletí Associació Excursionista Avant.** Barcelona. (Juliol, Agost, Setembre.)**Butlletí de l'Agrupació Excursionista.** Reus. (Agost.)**Hojas Selectas.** (Juliol, Agost, Setembre.)**Excursions.** De la Secció Ateneu Enciclopèdic popular. Barcelona. (Juliol, Agost, Setembre.)**Butlletí del Centre Excursionista Montseny.** Barcelona. (Juliol, Agost, Setembre.)**Butlletí Centre Excursionista Barcelonès.** Barcelona. (Juliol, Agost, Setembre.)**Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana.** Palma. (Agost.)**Revista Musical Catalana.** Barcelona. (Juny.)**Estudios Franciscanos.** Sarrià. (Juliol, Agost.)**Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones.** Valladolid. (Juliol, Agost, Setembre.)**Ibèrica.** (Juliol.)**Boletín Arqueológico.** Tarragona. (Març, Abril.)**Il Rosario e La Nouva Pompei.****Boletín de la Real Sociedad Geográfica.** Madrid. (Tercer trimestre 1916.)**Boletín de la Real Sociedad Geográfica. Revista de Geografía Colonial y Mercantil.** (Juny i Juliol 1916.)**Kommersiella Meddelanden.** Stockholm.**Boletín de la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de Navarra.****La Alhambra.** Granada.**Revue Catalane.** Perpinyà. (Agost i Setembre)**Butlletí Japonès.** (1916.)**Mitteilungen des Deutschen w. Osterreichischen Alpenvereins.** Munich.**Memorias y revista de la Sociedad Científica «Antonio Atzet».** Mèxic. (Juny.)**Boletín de la Real Academia de la Historia.** Madrid. (Juliol-Agost.)

Peñalara. Madrid. (Agost-Setembre.)

La Zuda. Tortosa.

Peñalara. Madrid.

Boletín Arqueológico. Tarragona.

Revista Tecnológico-Industrial. Barcelona.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.

Boletín de la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de Navarra.

Svenska Turistföreningens. Stockholm. (1916.)

Barcelona. Atracción.

Feminal.

La Notaría.

Il·lustració Catalana.

El Cingle. Granollers.

Sociedad Astronómica de Barcelona. (Agost-Setembre 1916.)

Noves

AIXAMPLIS DEL LOCAL DEL CENTRE. — Ha quedat reintegrat al local del CENTRE el salonet de planta baixa de l'edifici, el qual, degudament arreglat, s'hi celebraran continuades exposicions de fotografies sota la cura de la Secció.

OFICIS DE CONDOL. — Són moltes les entitats i particulars, tant d'Espanya com de l'estranger, que han dirigit oficis de condol al CENTRE per la mort de D. Josep Sayó i D. Adolf Blas, ocorregudes al Pic d'Aneto. A tots donem mercès des d'aquestes planes, agraint l'atenció i el bon record.

CATALOGACIÓ DE LES CREUS DE PEDRA. — Ha quedat encarregat de la catalogació de les creus de pedra per a la bona formació del inventari gràfic que s'està preparant, nostre diligent tresorer D. Gabriel Roig, a quin efecte s'han circulat uns qüestionaris impresos per a ésser omplerts, que estan donant excel·lents resultats.

Amb tal motiu, es prega a tots els socis que posseixin alguna dada o fotografia d'aquestes creus, la posin a disposició de dit senyor, a l'objecte de completar-lo.

DONATIUS. — L'infadigable Mn. Josep Mas, beneficiat de la nostra Catedral, ha remès al CENTRE un exemplar de la seva publicació *Nota històrica de la Custòdia de la Seu de Barcelona en l'any 1522*.

De la Comissió d'Asils s'ha rebut igualment un exemplar de la Memoria dels treballs realitzats per dita Comissió durant els anys 1914 i 1915.

I del president del Comitè executiu del Segundo Salón Nacional de Arquitectura, altre exemplar del catàleg de dit saló.

A tots se'ls ha oficiat agraint son valuós donatiu.

CONVITS. — S'ha rebut un ofici de l'Escola de Funcionaris d'Administració local convidant al CENTRE a l'acte inaugural de la segona setmana municipal.

L'Agrupació excursionista de Reus també ha tingut l'atenció de convidar-nos a la inauguració de son nou estatge i Museu de Ciències Naturals. Hi assistí en representació nostre soci delegat D. Antoni Creus.

REFUGIS. — El xalet-refugi propietat del CENTRE que s'aixeca en el cicle d'Ull de Ter, es va obrir com de costum, el dia 15 del passat juliol, havent-se tancat al dia 15 del corrent setembre. S'hi han fet algunes reformes per a sa conservació, com repassar l'enquitranat, canviar el cap de la xameneia, col·locar vidres, assenyalar camins, etc. El xalet-refugi de La Renclusa, en les Maleïdes, no s'ha tancat fins el dia 30 d'aquest mes.

Tant el xalet-refugi d'Ull de Ter com el de La Renclusa han estat molt concorreguts enguany durant la temporada en què han estat oberts.

S'estàn fent les gestions necessàries per a assegurar d'incendis els xalets que posseeix el CENTRE.

SOCIS DELEGATS. — S'han nomenat socis delegats : per Peguera, a D. A. Campanyà, i per Capellades, a D. Amador Romaní Guerra.

GUIES. — S'ha recomanat a la Secció de Sports de Muntanya posi en pràctica els treballs per a formar un cos de guies amb caràcter oficial, provistos de carnet, i que, a l'igual que en alguns punts de l'estranger, constitueixi la seva filiació i expedient personal.

Estació meteorològica de La Renclusa

(Pireneus Centrals : 2,125 metres sobre el nivell de la mar)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'AGOST DE 1916

Temperatura mitja a les vuit del matí : 12'4, que representa 6º menys que a Viella.

Dies de temperatura màxima : 24º (dies 23, 26 i 28); i la mitja fou de 19º7.

Dies de temperatura mínima : 3º (dia 31); i la mitja fou de 8º.

Dies serens, a les vuit del matí : 19.

Dies de pluja, 9; i, en resum, la columna d'aigua caiguda durant el mes ha estat de 110'88 mm., o sigui de 75 mm. més que a Viella (Vall d'Aràn).

DR. M. FAURA I SANS

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'AGOST DE 1916

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQÜES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA			8 MATÍ	4 TARDA		
18'61°	21'43°	32° (dia 12) (mitja de 25'53)	9° (19 i 21) (mitja de 12'53)	764'05	762'52		
ESTAT DEL CEL				Dies serens . . . 18 8 m.		3 4 t.	Dies de pluja . . . 7
				» nuvolosos. 6 »		19 »	» de boira . . . 9
		» coberts . . . 7 »		9 »			» de rosada . . . 6
HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT			
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA		
65°	65°	(serè) BOIRA I CÚMULUS	CÚMULUS	3'29	5'93		
				VENT			
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 35'7 mm.				DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES	
				8 MATÍ	4 TARDA	MITJA MENSUAL	
				NE	NE	22'197 kms.	

NOTA. — *Tempestes*, en el dia 7, a dos quarts de dues de la tarda, trons sense pluja, procedents de SW. i E; el dia 9, a la mateixa hora, trons llunyans i poca pluja; a les sis de la tarda, altre volta trons, i tempesta a SW. E; el dia 10, trons a la nit i pluja; el dia 14, trons a la nit i tempesta del SW. i SE.; i el dia 16, trons i tempesta a la nit, retornant a dos quarts de sis de la tarda, amb trons molt forts fins a les nou, direcció SW. E.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

- gràfic i nota descriptiva. *CEC*, XXIII, 33. Església de Sant Genís de Palafolls, Ermita de Santa Madalena de Palautordera. *CEC*, XXV, 186.
- PUIG I CADAVALCH, Josep**
 Estudi d'arqueologia arquitectònica sobre'l sepulcre romà de Fabara, anomenat «La casa dels Moros». *CEC*, I, 188. — Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 142.
- Puig de la Creu**
 Excursió al P... *E*, I, 591.
- Puig Madrona**
 Excursió á Valldoreix per P... *CEC*, III, 171.
- Puig dels Moros**
 Excursió al Puigclarà y P... *BAEC*, IV, 226.
- Puigcercós**
 Una excursió al poble de P... y á Andorra. *BAEC*, III, 74.
- Puigcerdà**
 De P... a Viella (Vall d'Arán) Serra de Cadi, Monte Rubio, serra de los Encantados. Novas exploracions en los Pyreneus catalans. *AC*, I, 3. — Excursió de P... á la Seu d'Urgell y Valls d'Andorra, y regrés per la serra de Bascarán. *MC*, VIII, 365. — Del Puigmal á P... *MC*, VIII, 430.
- Puigclarà**
 Excursió al P... y puig dels Moros. *BAEC*, IV, 226.
- PUIGGARÍ, Josep**
 Visita a les coleccions arqueològiques de D. Joseph P... *MC*, VII, 136. — Visita a las coleccions de D. Joseph P... *E*, II, 213.
- Puiggraciós**
 Excursió á La Atmetlla del Vallés y Santuari de P... *E*, II, 276. — Excursió á Montmany y P... *BAEC*, VII, 28. — De Sant Feliu del Pinyó per Castelltersol á Santa Coloma Sassera, Collsuspina y per dalt de las cingleras, á Sant Martí de Centellas, Pla de la Garga, l'Abella, Valldeneu, Montmany, P... y Sant Vicens de Riells del Fay. *BAEC*, X, 258. — Excursió á Sant Miquel Sas Perxas, Bertí y P... *CEC*, IV, 33.
- Puiglagulla**
 Sant Julià de Vilatorra, Santuari de P... y Vilalleons. *E*, III, 236.
- Puigmal**
 Ascensió al P... *MC*, VIII, 428; *E*, I, 457. — Una anada al P... *CEC*, XVIII, 1.
- Puigpedrós**
 P... y valls de Campcardós. *E*, II, 477.
- Puigreig**
AC, II, 182. — Notes folk-lòriques de Gironella y P... *CEC*, XV, 339, 376. — Ball dels cascabells de P... *CEC*, XV, 349.
- Puigsacalm**
 Excursió al P... *MC*, VIII, 323. — De Sant Julià de Vallfogona á Sant Privat. Lo P... Primera ascensió. *AC*, II, 285. — Excursió al P... *E*, II, 314. — Excursió al P... y cinglera dels Ayats. *BAEC*, III, 225. — Excursió als cingles de Joanetas, P..., Vall de Collfret, Santa Magdalena de Cambrils, Castell de Milany, Vidrà, La Bola y Sant Julià de Cabrera. *BAEC*, V, 150. — L'espectre del P...? *CEC*, XX, 261.
- Puigtinyós**
 Excursió particular á Brafim, Vilabella y P... *CEC*, VI, 1.
- PUJOL Y TUBAU, Pere, pvre.**
 De la guerra contra Joan II. Conveni entre la vall de Ribes i el rei Lluís XI de França (any 1463). *CEC*, XXIV, 216.
- PUYOL SAFONT, Agustí**
 Santuari de Belloch. *CEC*, VI, 159.

- Quart, La
 Excursió a Olost, Lluçà, La Q... y La Portella. *LI*, 79. — Excursió á Vich, Olost, Llussà, La Q..., La Portella y Berga. *E*, II, 51. — Al santuari de la Q..., castell de Llussà y'ls Munts. *E*, II, 347, 354. — Excursió a Ribes, Montgrony, Pobla de Lillet, Berga, La Portella, Santuari de La Q..., Borredá y Alpens. *CEC*, X, 233. — Excursió a Alpens, Santuari de La Q..., Vilada y Sant Jaume de Frontanyà. *CEC*, XIII, 149, 169.
- Quatre Batlles
 A Cerdanya, Pirineus, el Ras d'Alp y'l Padró dels Q... *E*, II, 445.
- Queralt
 La ermita de Q... *AC*, II, 189. — Una excursió per les serres de Brufaganya, serres de Q... i Miralles. *CEC*, XXIV, 81.
- Queralt, Santa Coloma de
 v. Santa Coloma de Queralt.
- Quijada de Bondellos
 Explorations topographiques dans le Haut Aragon. Ascension des pics de Visaurin, Peña Collarada, Algas, Q..., Tendeñera, Vignemale et Taillon. *AC*, II, 135. — De Panticosa a Caunterets par la Q... ou pic d'Enfer. *AC*, II, 150.
- R.
 Les exploracions arqueològiques de Cogul. *CEC*, XVIII, 212. — Nota folk-lòrica. El contrapàs llarg a Banyoles. *CEC*, XVII, 367.
- R. V. E.
 v. Vidal i Riba, Eduard.
- RAGUER, Joseph
 Escritura de Gambreny. *BAEC*, V, 147.
- RAGUER, Tomás
 Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 136.
- Rajols
 Excursió particular al cingle d'Ayats, Sant Miquel d'En Bas, Sant Pere de Falgars, Grau d'Olot, Rotllada, Padró de R... y Sant Llorens de Dosmunts. *BAEC*, V, 67.
- RAMÍREZ Y C.^a
 Visita a la Tipografia dels Srs. Successors de N. R... *BAEC*, VI, 3.
- Ràpita, La
 Amposta y La R... *CEC*, XVI, 51.
- Rata
 La cova de La Riva, los miracles de R... y las Salinas de Saelices. (Terme de Cifuentes.) *AC*, I, 418.
- Rayers
 Els Rayers. *CEC*, XXII, 288.
- Refugis
 v. Xalets Refugis.
- Regallo
 R... amunt. (Provincia de Saragossa y Teruel.) *AC*, I, 317.
- REIG VILARDELL, Joseph
 Excursió á Sant Feliu de Guixols ab motiu de l'Exposició de Bellas Arts. *CEC*, II, 1 (3.^r trimestre).
- Reixach
 Sant Pere de R... *MC*, II, 87. — Excursió á R... *MC*, II, 89. — Excursió á Moncada y R... *BAEC*, III, 207. — Excursió á R... y Sant Cugat del Vallés. *BAEC*, III, 217.
- Reminyó
 Excursió á R... Orsavinyá, Montnegre y Fuyarosos. *BAEC*, VI, 186.
- Renclusa, La
 Del Hospital de Venasch á La R... — La Renclusa de la Maladetta. — Ascensió frustrada. *AC*, II, 53. — De La R... á Luchon : Lo Port de Venasch; Bagneres-de-Luchon. — De Bagneres á Pont

- de Rey. *AC*, II, 57. — El Xalet Refugi de La R..., primer d'aquest genre, propietat del Centre Excursionista de Catalunya, en construcció a les Montanyes Maleïdes (Maladeta). (Alts Pirineus d'Aragó.) *CEC*, XXIII, 121. — De la gran conveniència d'estendre l'obra dels Refugis a la regió dels Alts Pirineus. *CEC*, XXIII, 125. — El Xalet Refugi de La R... en construcció a les Montanyes Maleïdes. Relació dels treballs efectuats durant la temporada de l'any 1913. *CEC*, XXIV, 130. — L'Estat actual de la construcció del Xalet Refugi de La R... *CEC*, XXIV, 282.
- RENTER**, Bonaventura
 Notícia biogràfica de D. Pau Piferrer y Fabregas. *MC*, VIII, pag. XI. — Coves d'Ordal. *CEC*, I, 88.
- Requesens**
 Excursió al castell de R..., Agullana, Besalú, Olot y Collsabca. *CEC*, IX, 161, 177. — El castell de R... *CEC*, XI, 31.
- Reus**
 Excursió á Sitges, R..., La Selva del Camp, Paret-Delgada, Valls y Santas Creus. *E*, II, 498. — Excursió á Alcover, serres de Prades, Ciurana y R... *CEC*, V, 177; VI, 30.
- Rialp**
 Excursió a les coves de R... (Ribes). *CEC*, XXI, 230, 336.
- Ribagorça**
 Privilegi d'inseparabilitat del comtat de R... de la Corona d'Aragó, otorgat per D. Joan de Navarra, Comte de Ribagorça y Rey d'Aragó, en las Corts de la Vila de Monçó. *BAEC*, XII, 110. — Noticias de R... *BAEC*, XII, 115. — Nota tocant á R... y la serie de sos Comtes. *BAEC*, XII, 118. — Castillos, villas, lugares, valles y pardinadas del Condado de R... *BAEC*, XII, 123. — Límits del Comtat de R... en lo sigle XVI. *BAEC*, XII, 123.
- Ribagorçana**
 Excursions per l'Alt R... (Pirineus de Lleida). *CEC*, XVI, 10, 33.
- Ribas**
 v. Ribes.
- RIBAS Y QUINTANA**, Dr. Bonaventura
 Consideracions sobre la mort dels barcelonins Lastortras, Portet y Mas, en 1809. *BAEC*, I, 33, 42.
- RIBERA**, Bonaventura, pvre.
 Notes del Bergadà. *CEC*, XIV, 90, 118.
- Ribes**
 Excursió á Nuria, R... y Alt Llobregat. *BAEC*, X, 46. — R... y sos encontorns. *BAEC*, X, 61. — De R... á La Pobla de Lillet. *BAEC*, X, 100. — Excursió á R..., Montgrony, La Pobla de Lillet, Berga, La Portella, La Quar, Borredá y Alps. *CEC*, X, 233. — De Camprodón á R... per la montanya. *CEC*, XVII, 339. — La Setmana de Sports d'hivern a R... *CEC*, XXI, 85. — Excursió a les coves de Rialp (R...) *CEC*, XXI, 230, 336. — La conca de la riera de R... *CEC*, XXII, 253. — De la guerra contra Joan II. Conveni entre la vall de R... i el rei Lluís XI de França (any 1463). *CEC*, XXIV, 216. — La Guia de la Vall de R... i de les valls altes del Fresser. *CEC*, XXIV, 277. — Concursos de Sports d'hivern celebrats els dies 31 de gener, 1 i 2 de febrer de 1915. *CEC*, XXV, 165.
- RIBOT Y SERRA**, Manel
 Nota folk-lòrica : Sant Joan de la Barra. *CEC*, XX, 321.
- RICART Y C.^a**
 Visita á la Fàbrica d'estampats dels Srs. R... en Sant Martí de Provensals. *BAEC*, V, 26.

RICART GIRALT, Joseph

Sobre lo mapa de las Indias occidentals, atribuhit al mallorquí Palestrina (1516). *AC*, II, 517. — Conferencia sobre la importancia de l'Astronomía en las excursiós. *E*, I, 571. — Conferencia sobre'l tema : «Teoría y práctica de alguns instruments científichs útils als excursionistas. *BAEC*, II, 32. — Conferencia sobre lo tema : «III Congrès geográfic internacional de Venecia». *BAEC*, IV, 5. — Lo primer meridiá. *BAEC*, IV, 31. — Visita á la Comissió hidrográfica á bordo del vapor de guerra «Piles». *BAEC*, V, 94. — El aneroide. *BAEC*, VI, 54. — Un remittit. *BAEC*, VI, 81. — Nota presentada á la *Société de Géographie de Paris*, per Mr. Gabriel Marcel, sobre la carta catalana de 1339 per Dulceri. (Traducció per Joseph R... *BAEC*, IX, 146, 188. — El Montnegre. *CEC*, X, 73.

Riells

Excursió al Salt de Gualba, Gorch negre y Vall de R... (Montseny). *E*, II, 84. — Excursió als cingles de Berti, al Serra, las Torres de Sant Quirse, Sant Feliu de Codines, R..., Bigues, la Ametlla y La Garriga. *E*, III, 362. — De Sant Feliu del Pinyó per Castelltersol á Santa Coloma Sarrera, Collsuspina, y per dalt de las cingleras, á Sant Martí de Centellas, Pla de la Garga, l'Abella, Valldeneu, Montmany, Puiggraciós y Sant Vicens de R... *BAEC*, X, 258.

RIERA Y BERTRÁN, Joaquim

Discurs Presidencial. *AS*, 1882, 1883. — Literatura catalana moderna. *E*, I, 83, 100. — «Fraternal». Poesía feta per amor á las provincias euskaras. *E*, II, 521. — Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 140.

Riera Major, La
v. Guilleries.

RIGALT, Lluís

En Lluís R... *CEC*, IX, 281; X, 1.

Riglos

Los Mallos de R... Sotspirineus d'Ozca. *CEC*, XXI, 325.

Ripoll

Impressiós de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y R... *AC*, I, 27. — De R... á Girona. *AC*, II, 267. — *AC*, II, 275. — De R... a Sant Juliá de Vallfogona. *AC*, II, 283. — Excursió á La Garriga, R..., Nuria y Sant Joan de les Abadesses. *MC*, I, 54. — Excursió á Vich, R..., Sant Joan de les Abadesses y Camprodón. *MC*, I, 227. — Noticiés sobre la reparació del monestir de R... *E*, I, 10, 11. — Excursió á R... *E*, I, 118. — Excursió á Banyolas, Besalú, Sant Joan les Fonts, Olot, Sant Joan de las Abadessas, R... y Nuria. *E*, I, 734. — Excursió á Sant Joan de las Abadessas y R... *E*, II, 33. — Excursió á R... Montgrony, Fonts del Llobregat, Bagà y Berga. *E*, II, 39. — Comunicació sobre l'estat de les obres de restauració del monestir de R... *E*, II, 46. — *E*, II, 74, 335, 442, 480, 496, 502. — Obres de restauració del monestir de R... *E*, III, 199. — Circular per a la suscripció a la restauració del monestir de Santa María de R... *BAEC*, I, 106. — Excursió á R... y Sant Joan de las Abadesses. *BAEC*, II, 41. — Inscripció sepulcral de R... *BAEC*, IV, 124. — Excursió a R..., Montgrony y a las fonts del Llobregat. *BAEC*, IV, 138. — Inauguració del Monastir de Santa María de R... *CEC*, III, 113. — De R... a Olot y Sant Feliu de Pallerols. *CEC*, XIII, 121. — De R... á Cardona. *CEC*, XVIII, 42. — Iconografía de la Portalada de R... *CEC*, XIX, 93, 125, 157, 197.

Ripollès

Excursió al R... y Alts Bergadá y Cardoner. *CEC*, XIV, 261, 293, 325.

Rius, Delfi

Descripció d'un mosaich romà descobert fá poch á Tarragona y conservat per nostre compatrici Sr. Rius. *MC*, II, 92.

Rius i Matas Pere

Una excursió a les illes Pitiuses. *CEC*, XXIV, 189, 221.

Rius

Una excursió als estanys de R..., Tort y de Mar en la Vall d'Aran. *CEC*, XXII, 101.

Riva, La

La cova de La R..., los miracles de Rata y las Salinas de Saelices. (Terme de Cifuentes.) *AC*, I, 418.

Roca, Joseph M.^a

La Medicina catalana en temps del Rei Martí. *HRM*, 153. — Excursió particular als estanys de Querançá y de Nohedes. *CEC*, VI, 145.

Roca, La

Excursió á Santa Agnés de Malanyanes y La R... *MC*, II, 67. — Excursió á Granollers, La R... y Santa Agnés de Malanyanes. *MC*, II, 339. — Excursió á Alella, La R... y Santa Quiteria. *E*, I, 420. — Castell de La R... del Vallés. *CEC*, I, 7, 125, 174; II, 20 (1.ª trimestre), 26 (2.ª id.), 7 (3.ª id.), 26 (4.ª id.); III, 27, 83, 149, 177; IV, 62, 114, 188; V, 20. — Excursió á La R... *CEC*, III, 161.

Roca Colom

R... y la comarcada de Concrós. *CEC*, XVI, 289.

Roca Cusi, Joan

Resposta al interrogatori folkloric. Tuixent. *MF*, 133.

ROCA FLOREJACHS, Lluís

Salutació a D. Victor Balaguer. Poesía. *VB*, 23.

Roca de Palencá, La

La R... y son calzer. *E*, III, 169.

Roca Rossa

Excursió al Santuari de la Serra y al arrunat convent de Templaris de R... *BAEC*, VII, 187.

Rocacorba

De Amer á Banyolas. R... *AC*, II, 422. — Excursió á la Mare de Deu de R... *E*, I, 521.

ROCAFORT, Ceferi

Excursió á la Pobla de Segur y sa comarca. *CEC*, IX, 65, 89. — Excursió als estanys y vall de Capdella. (Conca del Flamissell.) *CEC*, X, 169. — Excursió als Pirineus de Lleida, Alt Pallars, Vall d'Aran, Maladetta y Caldes de Bohí. *CEC*, XI, 249, 273. — Sessió pública inaugural de l'any 1902. Memoria del senyor secretari. *CEC*, XII, 113. — Festa Patronal de Sant Jordi. Obertura de l'exposició de fotografies de Catalunya classificades per comarques. Memoria del Senyor Secretari. *CEC*, XII, 193. — Treballs efectuats en las societats excursionistes de Catalunya, per D. Ramón Arabia y Solanas. *CEC*, XIII, 293. — Del Noguera Pallaresa al Noguera Ribagorçana, a través del Flamissell. Ascensió a la serra de Sant Gervàs. *CEC*, XIV, 69, 101. — Ascensió a la Pica de Cervi. *CEC*, XV, 353. — Congrés arqueològic de Carcassona y Perpinyá. *CEC*, XVI, 120. — La Toponimia pirenenca. *CEC*, XVI, 253. — Bellpuig de les Avel·lanes. *CEC*, XVI, 257. — La Vall de Capdella. *CEC*, XVII, 65. — Les pintures rupestres de Cogul. *CEC*, XVIII, 65. — De Les Garrigues al Pla de Lleyda. *CEC*, XVIII, 97, 129. — La diada dels Ignocents a Gosol. *CEC*, XIX, 360. — Els Rayers. *CEC*, XXII, 288. — D'Andorra a Tirvia (Pallars). Ascensió al Puig de Soloria. *CEC*, XXIII, 202. — En Juli Soler i Santaló, excursionista. *CEC*, XXIV, 137.

Roda

Excursió de Sant Juliá de Vi-

- latorta al Santuari de Nostra Senyora de Cabrera, per R... y l'Esquirol. *E*, III, 381.
- Roda de Barà
Excursió á R... y Creixell. *MC*, VII, 44. — *E*, II, 203.
- Roda, Sant Pere de
v. Sant Pere de Roda.
- Rodonyà
Breus notícies de R... y sa comarca. *CEC*, V, 85.
- ROGENT, Elías
Visita á las coleccions artísticas de D. Elías R... *E*, III, 61.
- ROIG I FONT, Joan
Ressenya d'una excursió per la comarca de Gandesa. *CEC*, XXIV, 165.
- Romanyà
CEC, X, 124.
- Roncesvalles
De Pamplona a R... La Colegiata. *CEC*, XV, 241.
- Rondallística
v. Folk-lore.
- Rosas
Excursió á Sant Miquel de Fluviá, Figueras, Castelló d'Empúries, R... y Vilabertrán. *MC*, VII, 100. — Excursió á Sant Miquel de Fluviá, Figueras, Castelló d'Empúries, R... y Vilabertrán. *E*, II, 211. — Golf de R... Cadaqués, la Selva de Mar, Sant Pere de Roda y Port-Bou. *E*, III, 345.
- Rosselló
AR. — Cansons populars del R... *MF*, 13.
- ROSSELLÓ, Josep de
Novas arqueológicas. *MC*, II, 367.
- Rotllada
Excursió al cingle de Ayats,
- Sant Miquel d'En Bas, Sant Pere de Falgars, Grau d'Olot, R..., Padró de Rajols y Sant Llorens de Dosmunts. *BAEC*, V, 67.
- Rubí
Excursió á R... y Tarrassa. *E*, II, 397.
- Rubió
Excursió á Santa Coloma de Queralt y á R... *BAEC*, XII, 188. — Notas itinerarias de la excursió colectiva á Santa Coloma de Queralt y R... *BAEC*, XII, 201.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni
Discurs Presidencial. *ASC*, 1892. — Conferencia sobre la Expedició catalana á Orient. *E*, I, 435. — Noticia geográfica del Orient segons en Muntaner. *CEC*, I, 139, 223; II, 31 (1.ª trimestre). — De la época en que'ls catalans perden a Athenas. *CEC*, II, 36 (2.ª trimestre), 14 (3.ª trimestre). — Tradicions sobre la caiguda del comtat català de Salona. *CEC*, XX, 117, 144. — Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 133.
- RUBIO DE LA SERNA, JOAN
Excursió á Caldetas y á Sant Andreu de Llevaneras, y visita á la col·lecció de D. Joan R... (Antiguetats ante-romanas de Cabrera.) *BAEC*, VI, 231. — Ultimas excavacions en la necropolis ante-romana de Cabrera de Mataró. *BAEC*, VIII, 133. — Mes monedas y altres objectes de la necropolis de Cabrera. *BAEC*, IX, 96.
- Ruimajor
De la Junquera a la Masía de R... *CEC*, XI, 129.
- RUIZ I PORTA, JOAN
Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, xxv, 139.
- Rupiá
La Mort. (Costum popular). *MF*, 3.

RUSIÑOL PRATS, Santiago

Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadesses y Ripoll. *AC*, I, 27. — Lo castell de Centellas. Impressions y paisatges. *BAEC*, IV, 180, 198.

RUSSINYOL, Jaume

Visita á la colecció d'obras de serralleria de D. Jaume R... *E*, III, 35.

Sabadell

Una nota folk-lòrica. Sant Joan de la Barra. (Costums de S...) *CEC*, XX, 321.

Sabassona

Paisatge de S... *APM* 1878, 15. — Excursió á Vich, Sant Pere de Casserras y S... *MC*, II, 154.

SADERRA, Joseph

Lo retaule del castell de Santa Pau. *CEC*, V, 212. — Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 143.

Saelices

La cova de La Riva, los miracles de Rata y las salinas de S... (Terme de Cifuentes.) *AC*, I, 418.

Safaja

Excursió al plá de la Garga, serres de Berti, de S..., de Posas y de Gallifa, y al alt Vallès. *BAEC*, VI, 142.

SAGARRA, Ferràn de

Notes referents als segells del Rei Martí. *HRM*, 119. — Visita a la colecció sigilogràfica de D. Ferràn de S... *E*, III, 20. — Judici sobre'l Butlletí. *CEC*, XXV, 141.

Sagarra, La

Notes d'una excursió per l'Urgell, La Sagarra y la Conca de Barbarà. *CEC*, XXI, 137, 169, 197.

Sagás

A Prats de Lluçanés, Sant Feliu Saserra, Perafita, Els Munts, Vall de Marlés y S... *LI*, 137. — Excursió á Sant Feliu de Codines, Gallifa, Estany, Oristà, Prats de Llussa-

nès, S..., Olvan, Gironella, Casserras, Berga y Manresa. *E*, II, 141, 148.

SAINT-SAUD, Comte de

De Puigcerdà a Viella (Vall d'Aran), serra de Cadí, Monte-Rubio, serra de los Encantados. Novas exploracions en los Pyreneus Catalans. *AC*, I, 3. — Explorations topographiques dans le Haut Aragon. Ascension des pics Visaurrin (2669 m.) — Peña Collarada (2883 m.) — Algas (3045 m.) — Quijada de Bondellos (3080 m.) — Tendeñera (2850 m.) — Vignemale (3298 m.) — Taillon (3146 m.) *AC*, II, 135. — Conferencia sobre'l tema : Duas excursions á través dels Pyreneus de Catalunya y Aragón. *BAEC*, I, 119, 134. — Ascensió al Pich de Sant Gervás. Excursió desde'l Noguera-Ribagorzana al riu Noguera-Pallaresa (Provincia de Lleyda). *BAEC*, II, 18. — Costums antigas de las valls pyrenaicas. *BAEC*, II, 136, 163, 186. — Notas d'una excursió per las altas valls dels Nogueras. (Provincia de Lleyda.) *BAEC*, VII, 191. — Excursió á la frontera occidental d'Andorra. *BAEC*, VIII, 210. — Excursió á la frontera occidental d'Andorra. Apendice. *BAEC*, IX, 6. — Lo Montsech central. *BAEC*, IX, 133. — Excursió topogràfica en los Pyreneus catalans. *BAEC*, IX, 168. — Los picos de Europa, Cantabria y Asturias. *CEC*, IV, 243.

SALA, Felip Jascinto

Visita al museo de D. Felip Jascinto S... *MC*, II, 292.

SALA ROSÉS, Gaspar

Memoria. *CEC* XXI, 263. — Memoria llegida pel Senyor Secretari de la Secció de Fotografia. *CEC*, XXII, 246; XXIII, 219; XXIV, 213.

Salamanca

La Universidad de S... *CEC*, XXV, 176.

- Salars
CEC, VI, 113. — Monedes en-
 cunyades a S... en lo s. XVII.
CEC, VI, 173.
- SALETA, Honorat de
 Conferencia sobre : «Conside-
 racions sobre la defensa de Barce-
 lona en 1697». *BAEC*, I, 43.
- Salgà
 Les coves de S... (Ribera del
 Segre). *CEC*, XII, 314.
- Sallent
AC, II, 175.
- Salona
 Tradicions sobre la caiguda del
 comtat catalá de S... *CEC*, XX,
 117, 144.
- Saloria
 Première ascension du pic de
 S... *AC*, II, 125.
- Salou
 Las minvas del Janer en S...
 (Provincia de Tarragona.) *BAEC*,
 VIII, 25.
- Salt de Gualba
 Excursió particular al S..., Gorch
 Negre y vall de Riells (Montseny).
E, II, 84.
- Samalús
 Excursió á S..., Cánoves, Corró
 de Munt y Marata. *E*, III, 29.
- Sampedor
 Excursió á S... y al «Serrat dels
 morts». *CEC*, V, 144.
- SANSANO, Joán Baptista
 Excursió á Santa Agnès de
 Malanyànecs y al crownlech de
 Cardedeu. *CEC*, V, 7.
- Sant Andreu de Llevaneras
 v. Llevaneras.
- Sant Andreu del Pujol Melós
CEC, XXV, 335.
- Sant Andreu de Sureda
 v. Sureda.
- Sant Aniol
 De Figueras á Camprodón per
 Lladò, Sistella, la Mare de Deu del
 Mont, Bassagoda, S... y Baget, y
 á Mollò y Ull de Ter. *E*, III, 205,
 210. — Excursió al castell feudal
 de Cabrenç y cingles de Talaixá y
 S... *BAEC*, XII, 269.
- Sant Bartomeu de la Quadra
 Excursió á S... *MC*, I, 44.
- Sant Benet
 Excursió al turó de Sant Miquel
 de Solterra y serra de S... (Guille-
 rias). *BAEC*, V, 152.
- Sant Benet de Bages
 Excursió á Manresa y a S...
MC, III, 181. — Excursió á Man-
 resa y al monastir de S... *E*, I, 73.
 — A S... *E*, II, 310. — Excursió
 particular á S... *BAEC*, IV, 17.
 — Excursió á Manresa y S...
BAEC, V, 128. — Excursió a S...
 y Santa María del Estany. *CEC*,
 III, 135. — *CEC*, XVII, 289, 321.
- Sant Carles de la Rápita
 Excursió á Tortosa, Amposta y
 S... *BAEC*, X, 243.
- Sant Celoni
 Excursió á Pineda, serras de
 Montnegre, Vallgorguina y S...
BAEC, VI, 36.
- Sant Climent del Llobregat
 Excursió á S... y Sant Martí de
 Torrellas. *BAEC*, III, 281.
- Sant Cugat del Vallès
 Monestir de S... *APM* 1878,
 n.º 8. — Claustre del monestir de
 S... *APM* 1878, n.º 10. — Iglesia
 del monestir de S... *APM* 1878,
 n.º 16. — Claustre del monestir de
 S... *APM* 1878, n.º 18. — Ex-
 cursió á S... *MC*, I, 137. — Ex-
 cursió a S... Descripció topogràfica-
 pintoresca. *MC*, II, 255. — Ex-
 cursió á S... *E*, I, 408. — A S...
E, II, 197. — Lo cartoral de S...

Successors de
MODEST AMAR

Novetats en panyeria

Fàbriques a Sabadell
y Sant Gervasi

Fàbrica de llanetes y escuts pera
banderes : Articles especials pera
ferro-carrils y automòbils : Ban-
des pera excursionistes : Espe-
cialitat en articles pera lliurees

DESPATX : PLATERIA, 65

TELEFON 2484 : BARCELONA

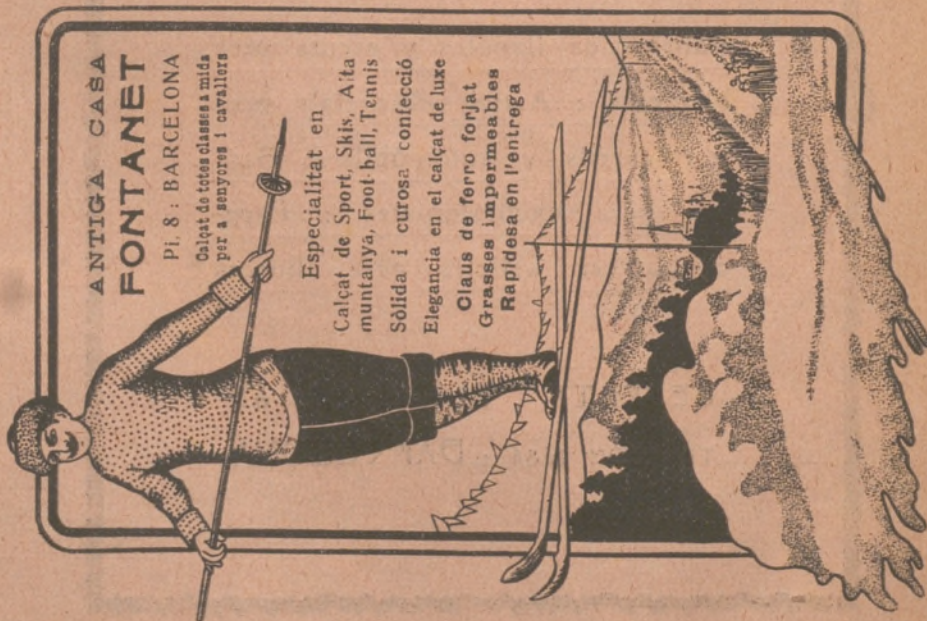
TALLERS
FOTOGRAFICS **S. COSTA**

Es fan tota classe de treballs per a
aficionats i indústries. Reportatge
per a periòdics i revistes. Preus re-
duïts en tota classe de procediments
coneguts fins avui. Col·lecció estereos-
còpica de $45 \times 107 : 6 \times 13 : 9 \times 18$

Carrer del Pi, 14, 2ⁿ-1^a : BARCELONA

**ANTIGA CASA
FONTANET**
Pi. 8 : BARCELONA
Calçat de tetes clausades a mida
per a senyors i cavallers

Especialitat en
Calçat de Sport, Skis, Alta
muntanya, Foot-ball, Tennis
Sòlida i curosa confecció
Elegancia en el calçat de luxe
Claus de ferro forjat
Grasses impermeables
Rapidesa en l'entrega

The illustration depicts a skier in a dotted sweater and dark pants, standing on skis and holding poles. The background shows a mountainous landscape with a small building and trees. A large, stylized hand graphic is on the right side of the illustration.

Publicacions del Centre Excursionista de Catalunya*

Butlletí trimestral de l'A. d'E. C. (Anys 1878 a 1890.) — Dotze volums.

Butlletí del Centre Excursionista. (Anys 1891 a 1915 inclusiu.)

Fulla d'instrucció arqueològica, amb gravats.

Fulla d'instrucció geogràfica, amb un mapa a tres tintes.

Un estudi de toponomàstica catalana, per D. Salvador Sanpere i Miquel.

Biblioteca Folk-lòrica. — Vol. I. *Lo llamp i els temporals*, per D. Cels Gomis. — Vol. II. *Quèntos populars catalans*, per D. Francisco de S. Maspons. — Vol. III. *Ethologia de Blanes*, per D. Jesepe Cortils i Vieta. — Vol. IV. *Miscelànea folk-lòrica*, pels Srs. Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxeria, Bru, Cortils, Gomis, Maspons, Roca, Cusi, Segura i Vidal de Valenciano. — Vol. V. *Meteorologia i agricultura populars*, per D. Cels Gomis. — Vol. VI. *Botànica popular*, per D. Cels Gomis. — Vol. VII. *Notes folk-lòriques de la Vall d'Ager*, per D. Joan de Porcioles. — Vol. VIII. *Aforística mèdica popular catalana*, per D. Olaguer Miró.

Zoologia popular, per D. Cels Gomis.

La Vall d'Hostoles, per D. Cels Gomis.

Lo Vallès, per Mn. Norbert Font i Sagué.

Guies de Catalunya, per D. Artur Osona. Setze guies diferents de diverses comarques catalanes, amb descripció completa de les mateixes i nombrosos itineraris d'excursions a realitzar per ses encontrades.

Guies de les comarques pirenenques, per D. Cèsar A. Torras, 7 volums. — I. *La Comarca de Campodón*. — Vol. II. *Valls de Ribes i de Llerca*. — Vol. III. *Vallespir, Muntanyes del Canigó, Conflent*. — Vol. IV. *Valls altes del Segre (Cerdanya), Ripollès, alt Llobregat i vessants superiors de l'esquerra del Fluvià*. — Vol. V. *Comarca d'Olot, valls superiors del Fluvià*; i, per últim, el vol. VII. *Vall de Ribes, altes nalls del Freser*.

Guia monogràfica de la Vall d'Aràn, per D. Juli Soler i Santaló, amb 101 itineraris, 137 fotogravats, 2 mapes i 2 panorames.

Guia monogràfica de la regió del Montseny, amb itineraris, excursions, diferents fotogravats i un mapa, per D. E. Vidal i Riba.

* Totes aquestes obres es troben de venda en el local del CENTRE: Paradís, 10, 1^a a excepció d'alguns volums que estan ja agotats. Rebaixes als senyors socis.

XALET REFUGI D'ULL DE TER

2,300 metres alt

Tocant a la Frontera Hispano-Francesa

Propietat del Centre Excursionista de Catalunya

Obert al públic durant els mesos
de juliol, agost i setembre

Condicions especials per a
l'hivern, durant el qual serà
precis dirigir-se a la Secretaria
del Centre Excursionista

*

Habitacions a 1'50 ptes.
per als socis del CENTRE.
i 2'50 per als no socis

FONDES I HOTELS

adscrietes al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, les quals, mitjançant la presentació del carnet d'identitat, concedeixen als socis una rebaixa sobre els seus preus corrents. En totes elles hi trobarà l'excursionista el nostre «Butlletí», on podrà enterar-se de la marxa del CENTRE

- Andorra la Vella : Fonda d'En Joàn Torra
Artà (Mallorca) : Fonda Randa
Begas : Fonda de Perevell
Caldes de Malavella : Hotel Baleari Soler
Caldes de Montbui : Baleari Rius
Campdevàrol : Fonda d'Espanya
Camprodón : Hotel dels Pireneus
Capellades : Fonda Central
Cardona : Fonda del Comerç
Cervera : Fonda del Jardí
Escaldes (Andorra) : Fonda Baleari, de D. Antoni Font
Figueres : Gran Hotel Paris
Gandesa : Fonda de Pere Mañà
Graus : Hotel Samblancat
Igualada : Fonda de l'Univers
La Garriga : Hotel Blancafort
Lleida : Hotel d'Espanya
Manacor : Hotel Femenías
Nuria : Hotel Restaurant
Olot : Fonda d'Europa
Osca : Gran Hotel Chaure
Palma de Mallorca : Hotel Continental
Pobla de Segur : Mundial Hotel
Prats de Llusanès : Antiga posada Janet
Reus : Gran Hotel Paris Continental
Ribes : Hotel Restaurant Prats
Ribes : Hotel Catalunya
Ripoll : Hotel del Monestir
Ripoll : Hotel de Santa Maria de Ripoll
Santa Coloma de Farnès : Hotel i banys termals de Joàn Martí
Santa Fe (Montseny) : Hotel Villa Teresita
Sant Celoni : El Recreo; Hotel i cafè de Pons
Sant Feliu de Guíxols : Nou Hotel
Sant Llorens de Morunys : Fonda del Cardoner
Sant Pere d'Osor : Hotel Serrallonga
Sant Quirse de Besora : Hotel del Ter
Santes Creus : Fonda de l'Assumpta
Tarragona : Gran Hotel de Paris
Tarragona : Hotel Internacional
Tàrraga : Fonda d'Espanya
Terrassa : Hotel Peninsular
Tortosa : Gran Hotel Siboni
Valls : Gran Hotel Paris
Viladrau : Hotel Bofill
Viladrau : Fonda d'en Rita
Vilajuïga : Gran Hotel Central
Vilafranca del Penedès : Fonda de la Rambla

MUSEUS

Museu episcopal de Vich. — Concedeix l'entrada gratis a tots els que acreditin la qualitat de socis del CENTRE.

Museu Santacana de Martorell. — Dóna, igualment, totes les facilitats als socis que vulguin visitar-lo. Durant la temporada d'estiu podrà visitar-se sens previ avís. Si la visita tractés de fer-se a l'hivern, llavors s'ha d'avisar amb anticipació a fi que son propietari, el senyor Santacana, pugui pendre les degudes disposicions i donar les oportunes ordres a tal objecte.

Museu Viñals d'Igualada. — Tots els socis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, mitjançant la presentació del carnet d'identitat, podran visitar-lo gratuïtament. (Oferiment fet per son propietari D. Domènec Viñals Amat.)